

DEEL TWEE

2.1

Op de ochtend van het Holi-feest werd Maan glimlachend wakker. Hij dronk niet één maar verscheidene glazen met bhang opgepepte thandai, en was al gauw zo high als de hoge hemel. Hij had het gevoel dat het plafond omlaag zweefde – of zweefde hij omhoog? Als door een mist zag hij zijn vrienden Firoz en Imtiaz samen met de nawab sahib aankomen op Prem Nivas om de familie te begroeten. Hij maakte aanstalten om ze vrolijk Holi te wensen. Maar hij kon alleen maar onbedaarlijk schateren van het lachen. Ze smeerden zijn gezicht in met kleurpoeder, en hij bleef lachen. Ze plantten hem in een hoek op een stoel en hij lachte maar door, tot tranen toe. Het plafond was inmiddels in zijn geheel weggezweefd en nu golfdde de muren af en aan, op buitengewoon verwarrende wijze. Plotseling stond hij op, sloeg zijn armen om Firoz en Imtiaz en trok ze mee naar de deur.

‘Waar gaan we heen?’ vroeg Firoz.

‘Naar Pran,’ antwoordde Maan. ‘Holi vieren met mijn schoonzusje.’ Hij griste wat pakjes kleurpoeder mee en stak ze in de zak van zijn kurta.

‘Je kunt beter niet met de auto van je vader gaan, in deze staat,’ zei Firoz.

‘O, we nemen wel een tonga, een tonga,’ zei Maan, en hij zwaaide met zijn armen en omhelsde Firoz. ‘Maar eerst nog een beetje thandai. Niet te geloven zoals je daarvan opknapt.’

Ze boften. Die ochtend waren er niet veel tonga’s op de weg, maar net toen ze Cornwallis Road in liepen kwam er een aangehobbeld. Het paard werd schichtig toen het op weg naar de universiteit de drommen kleurige, schreeuwende feestvierders passeerde. Ze betaalden de tonga-wallah het dubbele van zijn ritprijs en smeerden zijn voorhoofd in met roze en, voor de goede orde, dat van zijn paard met groen. Toen Pran hen zag uitstappen, liep hij ze door de tuin tegemoet. Op de veranda van het huis stond vlak voor de deur een grote tobbe vol roze verf, met een paar dertig centimeter lange koperen spuiten ernaast. Prans kurta en pyjama waren kleddernat en zijn gezicht en haar zaten vol gele en roze strepen.

‘Waar is mijn bhabhi?’ riep Maan.

‘Ik kom niet naar buiten...’ zei Savita vanachter de deur.

‘Best,’ riep Maan, ‘dan komen wij wel naar binnen.’

‘Geen denken aan,’ zei Savita. ‘Alleen als jullie een sari voor me mee hebben gebracht.’

‘Je sari krijg je, maar ik sta op een onderpand,’ zei Maan.

‘Reuze grappig,’ zei Savita. ‘Met mijn man mag je zoveel Holi-grappen uithalen als je wilt, maar beloof me dat je bij mij maar een klein beetje kleur opdoet.’

‘Ja ja, dat beloof ik! Maar een vleugje poeder, echt niet meer... en ook een beetje op de wangen van dat knappe zusje van je... dan ben ik tevreden... tot volgend jaar.’

Behoedzaam deed Savita de deur open. Ze droeg een oude verschoten salwaar-kameez en zag er allerliefst uit: lachend, op haar hoede, half in vluchthouding.

Maan had het pakje roze poeder in zijn linkerhand. Nu wreef hij daar wat van op het voorhoofd van zijn schoonzusje. Zij stak haar hand in het pakje om hetzelfde bij hem te doen.

‘...en een beetje op je wangen...’ ging Maan verder en wreef nog wat poeder op haar gezicht.

‘Goed, prima,’ zei Savita. ‘Heel goed. Vrolijk Holi!’

‘...en dan hier nog wat...’ zei Maan, haar hals, schouders en rug inwrijvend, terwijl hij haar stevig vasthield en haar even knuffelde toen ze zich los probeerde te wurmen.

‘Wat ben jij een schobbejak, ik vertrouw je nooit meer,’ zei Savita. ‘Toe, laat me los, hou op alsjeblieft, nee Maan, toe nou – denk aan mijn toestand...’

Maan pakte een beker, dompelde die in de tobbe en zei: ‘O, dus ik ben een schobbejak, hè?’

‘Nee, nee, nee...’ zei Savita. ‘Dat meende ik niet. Toe, Pran, help me,’ zei Savita half lachend half huilend. Mevrouw Mehra gluurde verschrikt uit het raam. ‘Nee, Maan, toe nou, geen natte kleur...’ riep Savita en haar stem schoot uit in een gil.

Maar ondanks haar gesoebat goot Maan wel een beker of vier vol koud roze water over haar hoofd en wreef het natte poeder over haar kameez, ter hoogte van haar borsten, aan één stuk door lachend.

Ook Lata keek naar buiten, verwonderd over Maans ontoelaatbare vrijmoedigheid – vrijmoedigheid die deze feestdag vermoedelijk juist toeliet. Ze kon Maans handen en de plotselinge kou van het water bijna zelf voelen. Tot haar verbazing en die van haar moeder, die naast haar stond, hapte ze naar lucht en rilde. Maar niets zou haar ertoe kunnen bewegen om naar buiten te gaan, waar Maan zijn veelkleurig vertier voortzette.

‘Hou op...’ riep Savita woedend. ‘Wat zijn jullie voor lafaards? Waarom komen jullie me niet te hulp? Hij heeft bhong op, ik zie het – kijk die ogen maar...’

Firoz en Pran wisten Maan af te leiden door een paar spuiten met kleurwater op hem te richten, en hij vluchtte de tuin in. Omdat hij toch al niet erg vast op zijn benen stond, struikelde hij en viel languit in het bed met gele canna’s. Hij stak zijn hoofd net lang genoeg tussen de bloemen uit om ‘O flierefluiters, ’t is

Holi in het land van Braj!’ te zingen, en verdween na die ene regel weer uit het zicht. Even later dook hij als een duveltje uit een doosje weer op om dezelfde regel nog eens te zingen, waarna hij weer onderuitging. Wraakbelust vulde Savita een koperen pot met kleurwater en liep het trapje naar de tuin af. Stilletjes begaf ze zich naar het cannabed. Net op dat moment verhief Maan zich weer om te zingen. Toen zijn hoofd boven de canna’s uitstak zag hij Savita en de lota met water. Maar het was al te laat. Vastberaden en verbeterd stortte Savita de hele inhoud over zijn hoofd en borst. Bij de aanblik van Maans verbouwereerde gezicht begon ze te giechelen. Maar hij was weer gaan zitten en snikte: ‘Bhabhi houdt niet van me, mijn bhabhi houdt niet van me.’

‘Nee, allicht niet,’ zei Savita. ‘Waarom zou ik?’

De tranen rolde Maan over de wangen, hij was ontroostbaar. Toen Firoz hem probeerde op te hijsen klampte hij zich aan hem vast. ‘Jij bent mijn enige echte vriend,’ jammerde hij. ‘Waar is het lekkers?’

Nu Maan onschadelijk was gemaakt, waagde Lata zich naar buiten om wat onschuldige Holi-gekkigheid uit te halen met Pran, Firoz en Savita. Ook mevrouw Mehra kreeg een veegje kleur.

Maar al doende bleef Lata zich afvragen hoe het zou hebben gevoeld om in het openbaar zo intiem door Maan te worden ingewreven en volgesmeerd. En dat terwijl hij verloofd was! Nog nooit had ze iemand zich ook maar bij benadering zo zien gedragen als Maan – en Pran was in de verste verte niet kwaad. Wat een rare familie, die Kapoors, dacht ze bij zichzelf.

Intussen was Imtiaz, net als Maan, knap stoned van de bhang in zijn thandai. Hij zat op het trapje glimlachend om zich heen te kijken, herhaaldelijk een woord voor zich uit mompelend dat iets weghad van ‘myocardiaal’. Nu eens mompelde hij het, dan weer zong hij het, en soms leek het een zowel diepzinnige als onbeantwoorbare vraag te zijn. Af en toe voelde hij bedachtzaam aan het moedervlekje op zijn wang.

Over de straat kwamen een stuk of twintig bontgekleurde, vrijwel onherkenbare studenten aangelopen. Er zaten zelfs een paar meisjes bij, onder wie Malati, ditmaal paars van teint (maar nog wel met groene ogen). Ze troonden professor Mishra mee, die maar een paar huizen verderop woonde. In die walvisters had niemand zich kunnen vergissen en bovendien had hij maar weinig kleur op.

‘Wat een eer, wat een eer,’ zei Pran, ‘maar ik had bij u moeten komen in plaats van u bij mij.’

‘Och, bij dit soort zaken hecht ik niet aan plichtplegingen,’ zei professor Mishra met een twinkeling in zijn ogen, en hij tuitte zijn lippen. ‘Maar zeg eens, waar is onze charmante mevrouw Kapoor?’

Savita kwam naar voren met een beetje poeder. ‘Dag professor Mishra, wat aardig van u dat u Holi met ons komt vieren. Welkom allemaal. Dag Malati, we vroegen ons af waar je bleef. Het is al bij twaalf. Welkom, welkom...’

Toen de professor zich voorover boog veegde ze wat kleur op zijn brede voorhoofd.

Maar nu gooidde Maan, die somber op Firoz' schouder geleund stond, de canna weg waarmee hij had staan spelen en liep breed grijnzend op professor Mishra af. 'Dus u bent de roemruchte professor Mishra,' zei hij opgetogen. 'Wat geweldig om kennis te maken met een zo berucht man.' Hij omhelsde hem hartelijk. 'Zegt u eens, bent u echt een Vijand van het Volk?' vroeg hij bemoedigend. 'Wat een opmerkelijk gezicht, wat een rijkdom aan expressie!' prevelde hij vol bewondering en ontzag toen professor Mishra's mond openviel.

'Maan,' zei Pran geschrokken.

'Een ware snoodaard!' zei Maan oprecht goedkeurend.

Professor Mishra keek hem strak aan.

'Mijn broer noemt u Moby-Dick, de grote witte walvis,' ging Maan gemoedelijk verder. 'Nu begrijp ik waarom. Kom, neemt u een duik,' en hij wees professor Mishra met een gul, uitnodigend gebaar op de tobbe vol roze water.

'Nee, nee, ik geloof niet...' begon professor Mishra zwakjes.

'Help eens even, Imtiaz,' zei Maan.

'Myocardiaal,' zei Imtiaz om duidelijk te maken dat hij van de partij was. Ze pakten professor Mishra bij zijn schouders en sleepten hem naar de tobbe.

'Nee, nee, straks krijg ik longontsteking!' riep professor Mishra, boos en verbouwereerd.

'Hou op, Maan!' zei Pran scherp.

'Wat vindt u, dokter sahib?' vroeg Maan aan Imtiaz.

'Geen contra-indicaties,' zei Imtiaz, en daarop duwde het tweetal de professor onverhoeds in de tobbe. Hij spatte in het rond, doorweekt en van top tot teen roze, en buiten zichzelf van woede en verwarring. Maan zag het slap van het lachen aan terwijl Imtiaz welwillend grinnikte. Pran ging op het trapje zitten, het hoofd in de handen. De anderen stonden vol afgrijzen toe te kijken.

Eenmaal weer uit de tobbe bleef professor Mishra rillend van de kou en de emoties nog even op de veranda staan. Daarop keek hij als een in het nauw gedreven stier om zich heen en liep druiwend en wel het trapje af en de tuin uit. Pran was zo van streek dat hij zelfs niet in staat was zijn verontschuldigen aan te bieden. Met gebelgde waardigheid liep de grote roze gedaante het hek door en de straat op, en verdween.

Maan zocht op de gezichten van de anderen naar bijval. Savita ontweek zijn blik, de rest stond er stil en verslagen bij, en hij werd bekropen door het gevoel dat hij om de een of andere reden weer eens in het verdomhoekje zat.

2.2

Eenmaal terug op Prem Nivas was Maan uitgebreid in bad gegaan, had een schone kurta-pyjama aangetrokken en was, bedwelmd door de bhang en de warme middag, tevreden in slaap gevallen. Hij had een vreemde droom: hij stond op het punt de trein naar Benares te nemen om zijn verloofde op te zoeken. Hij wist dat ze hem gevangen zouden nemen als hij niet instapte, maar op grond waarvan wist hij niet. Een groot politiekorps, van de hoofdcommissaris van Purva Pradesh tot een tiental gewone agenten, had een cordon om hem gevormd, en hij werd samen met een groepje bemodderde dorpingen en een twintigtal feestelijke geklede studentes een coupé in gedreven. Maar hij was iets vergeten en vroeg smekend of hij dat mocht gaan halen. Niemand luisterde naar hem en hij raakte steeds meer van de kook. Ten slotte wierp hij zich aan de voeten van de agenten en de conducteur en smeekte of hij eruit mocht: hij was ergens iets vergeten, thuis misschien of op een ander perron, en hij moest pertinent toestemming krijgen om het te halen. Maar toen ging de fluit en werd hij met geweld de trein in geduwd. Een paar meisjes lachten hem uit terwijl hij steeds radelozer werd. ‘Laat me eruit alstublieft,’ bleef hij maar aandringen, maar de trein had het station al verlaten en meerderde vaart. Toen hij opkeek zag hij een rood-wit bordje: *Aan ketting trekken om trein te stoppen. 50 roepie boete bij oneigenlijk gebruik.* Hij sprong op een slaapbank. De dorpingen zagen wat hij van plan was en probeerden hem tegen te houden, maar hij duwde ze weg, greep de ketting en trok er uit alle macht aan. Tevergeefs. De trein begon steeds harder te rijden en nu lachten de meisjes hem nog openlijker uit. Hij wees min of meer in de richting waar ze vandaan kwamen en zei keer op keer: ‘Ik ben daar iets vergeten,’ alsof de trein naar zijn verklaring zou luisteren en dan wel zou willen stoppen. Hij pakte zijn portefeuille en smeekte de conducteur: ‘Hier heeft u vijftig roepie. Als u die trein maar stopt. Ik smeed u – laat hem omkeren. Ik wil best de gevangenis in.’ Maar de man controleerde ieders kaartje behalve het zijne en negeerde hem alsof hij een ongevaarlijke gek was.

Zwetend werd Maan wakker, opgelucht de vertrouwde voorwerpen in zijn kamer in Prem Nivas weer te zien – de fauteuil, de plafondventilator, het rode vloerkleed en het handjevol detectives.

Gauw zette hij de droom van zich af en ging zijn gezicht wassen. Maar toen hij in de spiegel zijn verschrikte blik zag kwamen die meisjes uit zijn droom hem opeens weer levendig voor de geest. Waarom lachten ze me nou uit? vroeg hij zich af. Was het onaardig lachen...? Het was maar een droom, stelde hij zich toen gerust. Toch kon hij zich, terwijl hij water in zijn gezicht bleef plenzen, niet losmaken van de gedachte dat er een verklaring voor moest zijn, waar hij maar niet op kon komen. Hij sloot zijn ogen om nogmaals iets van de droom terug te halen, maar inmiddels was het allemaal uiterst vaag en restte alleen zijn onbehagen, dat gevoel dat hij iets was vergeten. De gezichten van de meisjes, de

dorpelingen, de conducteur, de politie, alles was uitgewist. Wat kan ik toch vergeten zijn? vroeg hij zich af. Waarom lachten ze me uit?

Ergens in huis hoorde hij zijn vader bits roepen: ‘Maan, Maan... ben je wakker? Over een halfuur komen de gasten voor het concert.’ Hij gaf geen antwoord en bekeek zijn spiegelbeeld. Valt mee, die kop, dacht hij bij zichzelf: levendig, fris, sprekend, maar wel iets kalend bij de slapen – wat hij niet erg eerlijk vond, als je naging dat hij pas vijftwintig was. Even later werd er een bediende naar hem toe gestuurd met de boodschap dat zijn vader hem wenste te spreken, op de binnenplaats. Toen Maan vroeg of zijn zuster Veena er al was kreeg hij te horen dat zij en haar gezin er wel waren geweest, maar alweer weg waren. Veena was zelfs even op zijn kamer komen kijken, maar toen ze zag dat hij sliep had haar zoontje Bhaskar hem niet mogen storen.

Maan keek bedrukt, gaapte en liep naar de kleerkast. Hij gaf niet om gasten en concerten en wilde weer slapen, maar nu zonder dromen. Zo bracht hij in Benares de avond van Holi meestal door: zijn bhang-roes uitslapend.

Beneden begonnen de gasten binnen te druppelen. De meesten hadden nieuwe kleren aan en vertoonden, op wat rood onder hun nagels en in hun haar na, geen enkel spoor meer van de ochtendpret. Maar iedereen was goedgeluimd en vrolijk, niet alleen van de bhang. De Holi-concerten bij Mahesh Kapoor waren een jaarlijkse traditie en werden al sinds mensenheugenis op Prem Nivas gegeven. Zijn vader en grootvader hadden ook altijd concerten gegeven, en voor zover men zich kon herinneren was dat alleen niet gebeurd in de jaren dat de gastheer in de gevangenis zat.

Evenals de afgelopen twee jaar zou Saeeda bai Firozabadi ook vanavond weer zingen. Ze woonde niet ver van Prem Nivas, kwam uit een geslacht van zangeressen en courtesanes en had een mooie, volle en bijzonder expressieve stem. Ze was een jaar of vijfendertig, maar haar faam had zich al ver buiten Brahmipur verspreid en de laatste tijd werd ze zelfs in Bombay en Calcutta gevraagd voor recitals. Veel van Mahesh Kapoors gasten van vanavond waren niet zozeer gekomen om zich te koesteren in de onvolprezen gastvrijheid van de heer des huizes – of, liever gezegd, de bescheiden vrouw des huizes – als wel om naar Saeeda bai te luisteren. Maan, die zijn laatste twee Holi-feesten in Benares had doorgebracht, kende haar reputatie maar had haar nog nooit horen zingen.

Er waren kleden en witte lakens uitgespreid op de grond van de halvemaanvormige binnenplaats, die aan de ronde kant grensde aan witgepleisterde vertrekken en gaanderijen en aan de rechte kant in de tuin overliep. Er was geen podium, geen microfoon, geen zichtbare scheiding tussen zangeres en publiek. Stoelen waren er niet, er lagen alleen kussens en peluws om in te leunen, en langs de rand van het zitgedeelte stonden her en der potplanten. De eerste gasten liepen wat rond met een glaasje vruchtensap of thandai, peuzelend van kababs, nootjes of het traditionele Holi-lekkers. Mahesh Kapoor begroette de gasten die de binnenplaats betraden, wachtend tot Maan beneden

kwam en hem zou aflossen, zodat hij met sommigen uitvoeriger zou kunnen praten in plaats van met allen obligate beleefdheden uit te wisselen. Als hij over vijf minuten nog niet beneden is, zei hij bij zichzelf, ga ik hem boven zelf wakker schudden. Op die manier had hij net zo goed in Benares kunnen zitten. Waar blijft die jongen toch? De auto die Saeeda bai moet halen is al vertrokken.

2.3

De auto die Saeeda Bai en haar muzikanten moest halen, was zelfs al minstens een halfuur geleden vertrokken, en Mahesh Kapoor begon ongerust te worden. Inmiddels waren de meeste mensen gaan zitten, al stonden sommigen nog te praten. Het was al vaker gebeurd dat Saeeda bai ergens een optreden had toegezegd en dan in een opwelling ergens anders heen was gegaan – een oude of nieuwe vlam opzoeken misschien, of een familielid, of zomaar voor een groepje vrienden zingen. Ze deed nu eenmaal graag wat er in haar hoofd opkwam. Die tactiek of liever gezegd hebbelijkheid had haar beroepsmatig veel schade kunnen berokkenen als haar stem en optreden niet zo meeslepend waren geweest. In een zeker licht beschouwd zou je haar onberekenbare gedrag zelfs raadselachtig kunnen vinden. Voor Mahesh Kapoor begon dat licht net zijn glans te verliezen toen hij bij de deur een opgewonden geroezemoes hoorde: daar waren Saeeda bai en haar drie muzikanten dan eindelijk.

Ze zag er oogverblindend uit. Als ze de hele avond geen noot had gezongen en niet meer had gedaan dan bekende gezichten toelachen en waarderende blikken werpen op elke knappe man of aantrekkelijke (mits moderne) vrouw die ze zag, dan had dat voor de meeste aanwezige mannen al volstaan. Maar ze begaf zich al gauw naar de open zijde van de binnenplaats – het gedeelte dat aan de tuingrensde – en zette zich naast haar harmonium, dat daar door een bediende uit de auto naar toe was gedragen. Ze trok de pallu van haar zijden sari over haar hoofd naar voren; die wilde wel eens afglijden, en de manier waarop ze haar sari verschikte opdat die haar hoofd niet onbedekt liet was een van haar bekoorlijkste gebaren, en een gebaar dat de hele avond herhaald zou worden. De muzikanten – een tablaspeeler, een sarangispeeler en een man die op de tanpura tokkelde – gingen zitten en begonnen hun instrumenten te stemmen terwijl zij met een zwaar beringde rechterhand een zwarte toets indrukte en met een niet minder fraai versierde linkerhand zachtjes lucht door de blaasbalg perste. De tablaspeeler spande met behulp van een zilveren hamertje de leren riempjes op zijn rechtertrommel aan, de sarangispeeler verstelde zijn stemschroeven en streek een paar frasen. Het publiek schikte in voor de laatkomers. Hier en daar gingen jongetjes, sommigen nog maar een jaar of zes, naast hun vader of oom zitten. Er hing een aangename sfeer van gespannen verwachting. Men gaf platte schalen met roze- en jasmijnblaadjes door; wie nog in een lichte bhang-roes verkeerde, zoals Imtiaz, verlustigde zich verheerlijkt aan de verhevigde geur.

Op het balkon keken twee van de (minder moderne) vrouwen door de kieren van een bamboescherm omlaag en bespraken Saeeda bai's kleding, opschik, gezicht, gedrag, voorgeschiedenis en stem.

'Leuke sari, maar niks bijzonders. Ze draagt altijd Benareszijde. Vanavond rode. Vorig jaar was het groene. Hollen of stilstaan.'

'Moet je dat zari-werk in de sari eens zien.'

'Erg opzichtig, erg opzichtig – maar met haar beroep zal ze daar wel niet aan kunnen ontkomen, het arme schaap.'

'Nou, árme schaap, dat zou ik niet zeggen. Moet je haar sieraden zien. Dat zware gouden collier met al dat emailwerk...'

'Hangt mij wat al te laag...'

'... Enfin, hoe dan ook, dat schijnen die lui van Sitagarh haar te hebben gegeven!'

'O.'

'En een hoop van die ringen ook, volgens mij. De nawab van Sitagarh is nogal weg van haar. Hij schijnt dol op muziek te zijn.'

'En op muzikanten?'

'Dat spreekt. Nu begroet ze Maheshji en zijn zoon Maan. Hij is nogal met zichzelf ingenomen, zo te zien. Is dat de gouverneur met wie hij...'

'Ja, ja, al die Congres-wallahs zijn één pot nat. Hebben de mond vol van eenvoud en sober leven en dan nodigen ze zo'n type bij zich thuis om hun vrienden te vermaken.'

'Nou ja, ze is toch geen danseres of zoiets.'

'Nee, maar je kunt niet ontkennen wat ze wél is!'

'Maar jouw man zit hier toch ook?'

'Mijn man!'

De dames – de ene getrouwd met een keel- neus- en oorarts, de andere met een vooraanstaand tussenpersoon in de schoenenhandel – keken elkaar aan met een blik van getergde berusting in mannenmanieren.

'Nu begroet ze de gouverneur. Kijk hem grijnzen. Wat een dik kereltje – maar hij schijnt heel bekwaam te zijn.'

'Aré, wat heeft een gouverneur nu te doen behalve af en toe eens een lint doorknippen en van de luxe van zijn ambtswoning genieten? Versta jij wat ze zegt?'

'Nee.'

'Zoals die diamant in haar neusknopje schittert telkens als ze haar hoofd schudt. Het lijkt wel een koplamp.'

'Van een auto die in betere tijden menig passagier heeft vervoerd.'

'Hoezo, betere tijden? Ze is pas vijfendertig. Die gaat nog heel wat kilometertjes mee. En dan al die ringen. Geen wonder dat ze zo graag adaab brengt aan iedereen die ze ontmoet.'

‘Het zijn vooral diamanten en saffieren, al zie ik het van hieruit niet zo goed. Wat een grote diamant heeft ze daar aan haar rechterhand...’

‘Nee, dat is zo’n witte... dingetjes – ik wou witte saffier zeggen, maar dat is het niet – ik heb horen zeggen dat die nog duurder zijn dan diamanten, maar ik kan niet op het woord komen.’

‘Wat moet ze met al die glinsterende glazen hangers tussen de gouden? Die zien er wel een beetje goedkoop uit!’

‘Nou ja, ze wordt ook niet voor niets Firozabadi genoemd. Haar voorvaders – voormoeders – komen dan misschien niet uit Firozabad, maar haar glazen hangers in elk geval wel. O o, moet je haar toch naar die jongemannen zien lonken!’

‘Schaamteloos.’

‘Die arme jongen weet niet waar hij kijken moet.’

‘Wie is dat?’

‘De jongste van dr. Durrani, Hashim. Net achttien.’

‘Hmm...’

‘Knappe jongen. Kijk hem blozen.’

‘Blozen! Die moslim-jongens mogen er dan onschuldig uitzien, vanbinnen zijn het wellustelingen, neem dat van mij aan. Toen wij in Karachi woonden...’

Maar op dat moment begon Saeeda bai Firozabadi, die nog een paar mensen in het publiek had begroet, op zachte toon haar muzikanten had toegesproken, een paan achter in haar rechterwang had gestopt en met twee kuchjes haar keel had geschraapt, op dat moment begon Saeeda bai Firozabadi te zingen.

2.4

Nauwelijks hadden zich een paar woorden losgemaakt uit die mooie keel of het ‘wah! wah!’ en ander lovend commentaar van het publiek ontlokte Saeeda bai al een erkentelijk glimlachje. Mooi was ze, dat wel, maar waar zat hem die schoonheid toch in? De meeste van de aanwezige mannen hadden dat niet zo een-twee-drie kunnen zeggen; de vrouwen, die boven zaten, hadden het misschien beter doorgrond. Ze was eigenlijk alleen maar leuk om te zien, maar vertoonde alle kenmerken van een voorname courtesane – de kleine gunstbewijzen, de schuine stand van haar hoofd, de schittering van het neusknopje, een zinstrelende mengeling van openlijke en verkapte egards voor wie haar beviel, een kennis van Urdu-poëzie – vooral van de ghazelen – die zelfs door deskundige toehoorders allerminst oppervlakkig werd bevonden. Maar meer dan dat alles, meer dan haar kleding, haar sieraden en zelfs haar uitzonderlijke talent en muzikale vakkundigheid, was het de smartelijke ondertoon in haar stem die het hem deed. Waar die vandaan kwam wist niemand met zekerheid, al deden er in Brahmputur genoeg geruchten over haar verleden de ronde. Zelfs de vrouwen konden niet

beweren dat het kunstmatige droefheid was. Op de een of andere manier leek ze zowel onverschrokken als kwetsbaar, en die combinatie was onweerstaanbaar.

Omdat het Holi was begon ze met een paar Holi-liederen. Saeeda bai Firozabadi was moslim, maar de vrolijke beschrijvingen van de jonge Krishna die Holi-gekkigheid uithaalde met de melkmeisjes uit het dorp van zijn pleegvader, zong ze zo lieflijk en levendig dat je zou denken dat het toneeltje zich voor haar eigen ogen afspeelde. De kleine jongens tussen de luisteraars keken vol bewondering naar haar. Zelfs Savita, die voor het eerst bij haar schoonouders Holi vierde en meer uit plichtgevoel dan voor haar plezier was gekomen, begon ervan te genieten.

Mevrouw Mehra, heen en weer geslingerd tussen de behoefte haar jongste dochter te beschermen en de wetenschap dat het voor een vrouw van haar leeftijd, een weduwe bovendien, ongepast was tussen het publiek beneden te zitten, was (na een dringend beroep op Pran om een oogje op Lata te houden) naar boven vertrokken. Ze keek door een kiertje in het bamboescherm en zei tegen mevrouw Kapoor: 'In mijn tijd hadden ze bij zo'n avond geen vrouwen op de binnenplaats toegelaten.' Het was wel een beetje onbillijk van mevrouw Mehra om dat bezwaar kenbaar te maken aan haar ingetogen, veelgeplaagde gastvrouw, die haar man daar nog wel op had aangesproken en toen geërgerd door hem was weggewuifd met het argument dat de tijden veranderden.

Gedurende het recital was het op de binnenplaats een komen en gaan, en zodra Saeeda bai ergens in het publiek een beweging opving, begroette ze de nieuwkomer met een gebaar dat de melodie onderbrak waarmee ze zichzelf op het harmonium begeleidde. Maar de klaaglijk aangestoken sarangisnaren vormden een meer dan adequate klankbedding voor haar stem, en bij opvallend fraaie imitaties of improvisaties wierp ze dikwijls een waarderende blik op de speler. De meeste aandacht schonk ze echter aan de jonge Hashim Durrani, die op de voorste rij zat en telkens zo rood als een biet werd als ze even ophield met zingen om een persoonlijke opmerking tegen hem te maken, of terloops een couplet tot hem richtte. Saeeda bai stond erom bekend dat ze aan het begin van een optreden iemand uit het publiek pikte tot wie ze al haar liederen dan richtte; die werd voor haar de wreedaard, de moordenaar, de jager, de beul enzovoort, kortom het anker van haar ghazelen.

Het liefst zong ze ghazelen van Mir en Ghalib, maar ook voor Vali Dakkani had ze een zwak, en voor Mast, wiens gedichten weliswaar niet zo opzienbarend waren maar die plaatselijk enorm geliefd was omdat hij een groot deel van zijn ongelukkige leven in Brahmipur had doorgebracht en veel van zijn ghazelen in de Barsaat Mahal ten doop had gehouden voor de met kunst dwepende nawab van Brahmipur, voordat de Engelsen diens onbekwaam bestuurde, geruïneerde en van erfopvolgers verstoken koninkrijk hadden ingelijfd. Ze begon dan ook met een ghazel van Mast, en de eerste zin was nog niet verklonken of het verrukte publiek barstte uit in luide bijval.

‘Ik buig mij niet, toch blijkt mijn kraag gescheurd...’ ving ze aan, haar ogen half geloken.

Ik buig mij niet, toch blijkt mijn kraag gescheurd.
De doornen lagen onder mijn voeten en waren geducht.

‘Ah,’ zei rechter Maheshwari hulpeloos, terwijl zijn hoofd extatisch wiegelde op zijn vlezige nek. Saeeda bai vervolgde:

Ben ik dan te laken, als geen stem de jager laakt
Die mij in deze val gelokt heeft op mijn vlucht?

Hierbij wierp Saeeda bai een half smeltende half verwijtende blik op de arme achttienjarige. Hij sloeg meteen zijn ogen neer, en een van zijn vrienden gaf hem een por en herhaalde glunderend: ‘Ben jij dan te laken?’ wat hem in nog groter verlegenheid bracht.

Lata keek meelevend naar de jongen en geboeid naar Saeeda bai. Dat ze dat durft! dacht ze bewonderend en lichtelijk ontzet – ze kneedt hun gevoelens alsof ze van was zijn, en dan kunnen die mannen alleen nog maar grijnzen en kreunen! En Maan spant wel de kroon! Hoewel ze in principe de voorkeur aan serieuzere klassieke muziek gaf, merkte ze dat ze, net als haar zusje, van de ghazel genoot en ook – al was dat haar vreemd – van de romantische metamorfose die de sfeer van Prem Nivas had ondergaan. Ze was blij dat haar moeder boven zat.

Intussen stak Saeeda bai een arm uit naar de gasten en zong verder:

Vrome lieden mijden de deur van de taveerne –
Maar ik vat moed en trotseer hun geestestucht.

‘Wah! wah!’ riep Imtiaz luid vanaf de achterste rij. Saeeda bai vergunde hem een verblindende glimlach en verstrakte toen, als geschrokken. Daarop vermande ze zich echter en ging verder:

Na een doorwaakte nacht daar bij dat pad,
Beroert de ochtendbries de geurige lucht.

De Poort der Interpretatie is dicht en afgegrensd
Maar ik ga erdoor, onwetend, onbeducht.

‘Onwetend, onbeducht,’ zongen twintig stemmen in koor met haar mee.

Saeeda bai beloonde hun enthousiasme door heel even haar hoofd te neigen. Maar de unconventionaliteit van dit couplet werd nog overtroffen door die van het volgende:

Dan kniel ik neer in de Kaaba van mijn hart
En zoek in het gebed aan mijn afgod mijn toevlucht.

Het publiek zuchtte en kreunde; bij het woord ‘toevlucht’ begaf haar stem het haast; om dit gebed te veroordelen had je zelf een gevoelloze afgod moeten zijn.

Hoewel verblind door de zon zie ik, o Mast,
Het gelaat maanlicht, de haren warrige wolkenlucht.

Maan was zo geroerd door Saeeda bai’s voordracht van het slotcouplet dat hij hulpeloos zijn armen naar haar uitstreckte. Ze schraapte haar keel en keek hem ondoorgroendelijk aan. Hij gloeide en huiverde over zijn hele lichaam en kon geen woord uitbrengen, maar trommelde een tablaroffel op het hoofd van een van zijn plattelandsneefjes, een jochie van zeven.

‘En wat wilt u nu horen, Maheshji?’ vroeg Saeeda bai aan zijn vader. ‘Wat een voornaam publiek brengt u toch altijd bijeen in uw huis. En zo deskundig dat ik me soms overbodig voel. Ik hoef maar twee woorden te zingen en u, heren, maakt de ghazel al af.’

Er werd ‘nee, nee!’ geroepen, en ‘hoe komt u erbij!’ en ‘wij hangen alleen aan uw lippen, Saeeda begum!’

‘Ik weet wel dat ik het niet aan mijn stem te danken heb maar aan uw gunst – en die van hem daarboven...’ liet ze daarop volgen, ‘dat ik hier vanavond ben. Ik zie dat uw zoon mijn armzalige pogingen evenzeer waardeert als u, al sinds vele jaren. Zo iets zal wel erfelijk zijn. Uw vader, hij ruste in vrede, heeft mijn moeder altijd veel goedheid betoond. En nu ben ik de ontvangster van uw goedgunstigheid.’

‘Wie heeft wie begunstigd?’ antwoordde Mahesh Kapoor hoffelijk.

Lata keek lichtelijk verbaasd naar hem. Maan ving haar blik op en knipoogde – en ondanks zichzelf glimlachte Lata terug. Nu hij bij de familie hoorde voelde ze zich veel meer op haar gemak met hem. Toen zijn gedrag van die ochtend haar te binnen schoot krulde een lachje haar mondhoeken. Ze zou professor Mishra nooit meer college kunnen horen geven zonder hem zo nat, roze en hulpeloos als een zuigeling uit die tobbe te zien opduiken.

‘Maar sommige jongemannen zijn zo stil,’ ging Saeeda bai verder, ‘dat ze zelf bijna afgodsbeelden in een tempel lijken. Misschien dat ze hun aderen zo vaak hebben geopend dat ze geen bloed meer overhebben. Hmm?’ Ze liet een bekoorlijk lachje horen, en citeerde:

Waarom zou mijn hart niet aan hem verpand zijn?
Vandaag draagt hij zulke kleurrijke kleren.

De jonge Hashim liet zijn blik schuld bewust over zijn blauwe, met borduursels versierde kurta glijden. Maar Saeeda bai vervolgde onbarmhartig:

Hoe moet ik zijn goede smaak prijzen?
Zijn voorkomen is dat van een prins.

Omdat veel Urdu-poëzie, evenals veel van de oudere Perzische en Arabische poëzie, door de dichters tot jonge mannen gericht was, kostte het Saeeda bai geen moeite verwijzingen naar mannenkleding en -gedrag te vinden die duidelijk maakten voor wie haar schalkse pijlen bedoeld waren. Hashim mocht blozen en gloeien en op zijn onderlip bijten, haar koker zou niet gauw van coupletten verstoken zijn. Ze keek hem aan en reciteerde:

‘Je rode lippen zijn vol nectar.
Hoe passend dat je Amrit Lal heet!’

Hashims vrienden lagen nu krom van het lachen. Maar misschien begreep Saeeda bai wel dat hij even geen amoureuze plaagstootjes meer kon hebben, en minzaam gunde ze hem enig respijt. Inmiddels durfde het publiek zelf met voorstellen te komen, en nadat Saeeda bai had toegegeven aan haar voorliefde voor een van de meer cryptische en met verwijzingen gelardeerde ghazelen van Ghalib – een bepaald intellectuele voorkeur voor zo’n zinnelijke zangeres – stelde iemand in het publiek een van zijn eenvoudiger favorieten voor: ‘Waar zijn ze nu, de ontmoetingen, de scheidingen?’

Saeeda bai gaf blijk van haar instemming door op gedempte toon een paar woorden tot de sarangi- en de tablaspeeler te richten. De sarangi ving aan met een voorspel tot de langzame, melancholieke en nostalgische ghazel, die Ghalib had geschreven toen hij niet veel ouder was dan de zangeres. Saeeda bai legde in ieder vragend couplet echter zoveel bitterheid en lieflijkheid dat het zelfs de oudsten onder het publiek ontroerde. Als ze het slot van een bekend, gevoelvol couplet meezongen, leken ze eerder zichzelf een vraag te stellen dan tegenover hun buurman met hun kennis te geuren. Die aandacht riep bij de zangeres nog groter intensiteit op, zozeer dat zelfs het moeilijke laatste couplet, waarin Ghalib terugkeert tot zijn metafysische abstracties, een hoogtepunt werd in plaats van samen met de ghazel weg te sterven.

Na deze prachtige vertolking at het publiek uit Saeeda bai’s hand. Wie op zijn laatst rond elf uur naar huis had willen gaan, bleek zich niet los te kunnen scheuren; en algauw was het over twaalfen.

Het neefje op Maans schoot was in slaap gevallen, evenals veel andere jongetjes; de bedienden hadden ze naar bed gebracht. Zelfs Maan, die al menige verliefdheid achter de rug had en dan ook behept was met een opgewekt soort nostalgie, was overweldigd door die laatste ghazel, en in gedachten verzonken

wipte hij een cashewnootje in zijn mond. Kon hij het helpen? Hij voelde dat hij hulpeloos verliefd op Saeeda bai begon te worden. Inmiddels was zij Hashim weer aan het plagen, en Maan kreeg een lichte steek van jaloezie toen ze de jongen tot een reactie probeerde te verleiden. Maar

De tulp en de roos, hoe zijn die met jou te meten?
Dat zijn maar gebrekkige metaforen

bracht niet meer bij hem teweeg dan een onrustig geschuifel op zijn kussen, waarop ze een nieuwe poging deed met het vrijmoediger couplet:

Jouw schoonheid was het die eens de wereld behekste,
Zelfs toen het eerste dons je wangen tooide was ze een wonder.

Dat trof doel. Er zaten twee woordspelingen in, een onschuldige en een wat minder onschuldige: ‘wereld’ en ‘wonder’ waren een en hetzelfde woord, *alaam*, en ‘het eerste dons’ kon ook ‘letter’ betekenen. Hashim, over wiens wangen een heel teer dons lag, probeerde uit alle macht te doen alsof *khat* alleen ‘letter’ betekende, maar werd in grote verlegenheid gebracht. Hij zocht om zich heen naar steun bij zijn vader – aan zijn vrienden had hij minder dan niets; die hadden allang besloten om mee te plagen – maar de verstrooide dr. Durrani zat ergens achterin te dommelen. Een van zijn vrienden streek zachtjes met zijn hand langs Hashims wang en slaakte een verliefde zucht. Blozend stond Hashim op om de binnenplaats te verlaten en wat door de tuin te gaan wandelen. Hij was nog maar half overeind toen Saeeda bai een salvo van Ghalib op hem afvuurde:

Mijn naam was nog niet genoemd of zij stond op om de bijeenkomst te verlaten...

Bijna in tranen bracht Hashim haar een adaab en liep de binnenplaats af. Hoewel Lata's ogen glansden van stille opwindning had ze nogal met hem te doen; maar algauw moest ook zij weg, met haar moeder, Savita en Pran.

2.5

Maan daarentegen had allerminst te doen met zijn bleue rivaal. Hij liep naar voren en ging, met een knikje naar links en naar rechts en een eerbiedige groet voor de zangeres, op Hashims plaats zitten. Saeeda bai, blij met deze innemende, zij het lang niet zo prille vrijwilliger als inspiratiebron voor de rest van de avond, lachte tegen hem en zei:

Verzaak in geen geval de trouw, o hart,
Want liefde zonder trouw is onbestendig.

Waarop Maan haar prompt en stoer van repliek diende:

Waar Dagh ook zit, daar blijft hij zitten.
Anderen mogen uw bijeenkomst dan verlaten, hij niet!

Daarmee had hij de lachers op zijn hand, maar Saeeda bai besloot het laatste woord te hebben door hem een koekje van eigen deeg te geven:

Dagh is weer aan het lonken en loeren.
Straks struikelt hij en loopt in een val.

Bij dit verdiende weerwoord barstte het publiek spontaan in applaus uit. Maan was even opgetogen als de anderen dat Saeeda bai Firozabadi hem had overtroefd of, zoals zij het zou hebben gezegd, een tien van zijn negen had gemaakt. Zij lachte net zo hard als de anderen, evenals haar begeleiders, de dikke tablaspeler en zijn magere tegenhanger op de sarangi. Na een poosje hief Saeeda bai haar hand op om stilte en zei: 'Ik hoop dat de helft van dit applaus voor mijn snedige jonge vriend hier bedoeld was.'

Maan antwoordde met gespeelde boetvaardigheid: 'Ach, Saeeda begum, ik was zo vermetel met u te schertsen maar... al mijn voorzorgen waren vergeefs.'

Weer begon het publiek te lachen, en Saeeda bai beloonde dit citaat van Mir met een lieflijke vertolking van de betreffende ghazel:

Al mijn voorzorgen waren vergeefs, geen middel kon mijn kwaal genezen.
Het was een aandoening van 't hart die korte metten met mij maakte.

Heel mijn jeugd heb ik in tranen doorgebracht, als oude man pas kon ik
mijn ogen sluiten;
Wanneer ik lange nachten wakker lag tot eindelijk de dageraad de slaap
bracht.

Maan keek haar betoverd aan, gebiologeerd, in trance. Hoe zou het zijn om lange nachten tot aan de dageraad wakker te liggen, luisterend naar haar stem dicht bij zijn oor?

Ons machtelozen betichtten ze van vrijgevochten doen en denken.
Zelf misgunden zij zich niets en ons bekladden ze met lasterpraat.

Hier in dit rijk van duister en licht is mij geen andere rol beschoren
Dan jammerlijk wachten tot de nacht de dag, de dag de nacht verlaat.

Waarom vraagt ge waar Mirs godsdienst is gebleven, zijn islam?
Getooid met het brahmanenteken waart hij door elke veile bedepaats.

De avond verstreek met beurtelings scherts en muziek. Inmiddels was het al heel laat; van de honderd luisteraars waren er nog maar een stuk of tien over. Maar Saeeda bai werd nu zo meegesleept door de stroom van de muziek dat de achterblijvers in haar ban bleven. Ze waren vooraan gaan zitten, dicht bij elkaar. Maan wist niet of het zijn ogen of zijn oren waren die hem daar vasthielden. Af en toe onderbrak Saeeda bai haar gezang om met haar standvastige getrouwen te praten. Ze zond de sarangi- en de tanpuraspeler weg, en ten slotte zelfs haar tablaspeler, die omviel van de slaap. Nu restten alleen haar stem en het harmonium, en die volstonden om de betovering te laten duren. De dag was bijna aangebroken toen zij zelf geeuwde en opstond.

Maan keek haar met half smekende, half lachende ogen aan en zei: 'Ik zal de auto laten halen.'

'Dan loop ik intussen nog even door de tuin,' zei Saeeda bai. 'Dit is het mooiste moment van de nacht. Laat dit...' ze wees naar het harmonium, 'en de andere spullen morgenochtend maar bij mij thuis brengen. Goed,' ging ze verder tegen het handjevol mensen dat nog op de binnenplaats zat:

Nu verlaat Mir deze afgodstempel –
Wij zullen elkaar wederzien...

Maan maakte het couplet af: '...zo God het wil.'

Hij keek haar aan in afwachting van een erkentelijk knikje, maar ze had zich al naar de tuin omgedraaid.

Saeeda bai, die plotseling genoeg had van 'dit alles' (maar wat was 'dit alles'?), drentelde wat door de tuin van Prem Nivas. Ze raakte de glimmende bladeren van een pompelmoesboom aan. De harsingar was uitgebloeid maar er dwarrelde een jacarandabloem neer in het donker. Ze keek omhoog en glimlachte triestig voor zich uit. Alles was stil, geen bewaker, zelfs geen hond te horen. Er

schoten haar een paar geliefde regels van Minai, een dichter van het tweede plan, te binnen die ze hardop meer reciteerde dan zong:

De mensen zijn uiteengegaan;
de nachtvlinders zeggen het kaarslicht gedag.
Het uur van vertrek staat aan de hemel.
Slechts enkele sterren nog tekenen de nacht...

Ze kuchte even – de nacht was opeens kil geworden –, trok haar dunne sjaal wat dichter om zich heen en wachtte tot iemand haar naar haar huis bracht, ook in Pasand Bagh, maar een paar minuten verderop.

2.6

De dag na Saeeda bai's optreden op Prem Nivas was het zondag. De zorgeloze Holi-sfeer hing nog in de lucht. Maan kon haar maar niet van zich afzetten.

Als verdoofd dwaalde hij rond. Hij zag erop toe dat haar harmonium aan het begin van de middag bij haar thuis werd afgeleverd, en het scheelde niet veel of hij was zelf ook in de auto gestapt. Maar dat was bepaald niet het moment om bij Saeeda bai langs te gaan, en bovendien had ze niet te kennen gegeven dat ze hem graag nog eens zou zien.

Eigenlijk had hij niets omhanden. Dat was een deel van het probleem. In Benares was er genoeg werk om hem bezig te houden, in Brahmipur had hij altijd het gevoel dat hij zijn tijd verdeed. Niet dat hij dat zo erg vond. Om lezen gaf hij niet veel, maar rondhangen met zijn vrienden deed hij graag. Misschien moest hij Firoz maar eens opzoeken, bedacht hij.

Toen vielen hem de ghazelen van Mast in, hij sprong in een tonga en gaf de tonga-wallah opdracht hem naar de Barsaat Mahal te brengen. Daar was hij al jaren niet meer geweest en vandaag leek het hem een leuk idee er weer eens naar toe te gaan.

De tonga reed door de groene, 'koloniale' woonwijken in het oostelijke deel van Brahmipur en ging de Nabiganj op, de winkelstraat die het einde van de ruimtelijkheid en het begin van de warboel en wanorde markeerde. Daarachter lagen het oude Brahmipur en, bijna aan de westgrens van de oude stad, aan de Ganges zelf, het mooie park en het nog mooiere marmeren bouwwerk van de Barsaat Mahal.

De Nabiganj was de chique winkelstraat waar men 's avonds de fine fleur van Brahmipur zag flaneren. Nu, op het heetst van de middag, waren er niet veel winkelende mensen en maar weinig auto's, tonga's en fietsen te bekennen. De uithangborden hadden Engelse opschriften en de prijzen waren navenant. Boekhandels als het Imperial Book Depot, welvoorzienere warenhuizen als Dowling & Snapp (nu in Indiase handen), uitstekende kleermakers als

Magourian's, waar Firoz al zijn kleren (van pakken tot achkans) liet maken, de schoenenzaak van Praha, een chique juwelier, restaurants en koffiehuisen als de Red Fox, Chez Yasmeen en de Blue Danube, en twee bioscopen – Manorma Talkies (waar Hindi-films draaiden) en Rialto (die de voorkeur gaf aan Hollywood en Ealing); al die plaatsen hadden wel een kleine of grote rol in Maans liefdesavonturen gespeeld. Maar vandaag had hij, terwijl hij in een drafje door de brede straat reed, voor dat alles geen oog. De tonga sloeg een smallere straat in, bijna direct daarna een nog smallere, en toen waren ze in een andere wereld.

De tonga had maar net genoeg ruimte om vooruit te komen tussen de ossewagens, riksja's, fietsers en de dichte drommen voetgangers op de weg en het trottoir, dat ze deelden met kappers die in de open lucht hun werk deden, waarzeggers, wiebelige theekraampjes, groentestalletjes, apentemmers, ooruitspuiters, zakkenrollers, loslopende koeien, een enkele slaperige, in verschoten kaki rondrentelende politieagent, van zweet druipende mannen die onvoorstelbaar zware ladingen koperen of ijzeren stangen, glas of oud papier op hun rug vervoerden en er op de een of andere manier in slaagden met hun waarschuwingskretten – 'Uit de weg! Uit de weg!' – de herrie te overstemmen, koperslagerijtjes en stoffenzaakjes (waarvan de eigenaars aarzelende klanten roepend en gebarend naar binnen trachtten te lokken), de smalle gebeeldhouwde stenen ingang van de Engelstalige Tinny Tots School die uitkwam op de binnenplaats voor de verbouwde haveli van een aan lager wal geraakte vorst, en bedelaars – jong en oud, agressief of gelaten, leproos, verminkt of blind – die bij het vallen van de avond stilletjes de Nabiganj bezetten en aan de politie probeerden te ontkomen terwijl ze de rijen voor de bioscopen afwerkten. Er krasten kraaien, in vodden gehulde kleine loopjongens renden af en aan (eentje hield, tussen de menigte door zigzaggend, een goedkoop blikken dienblad met zes vuile glaasjes thee in de lucht), aapjes sprongen kwetterend rond in het ritselende lover van een grote pipalboom en trachtten onoplettende klanten te beroven wanneer ze wegliepen van het goedbewaakte fruitstalletje, vrouwen schuifelden met of zonder bijbehorende man rond in anonieme boerka's of kleurige sari's, bij een chaat-kraampje hingen een paar studenten die elkaar van nog geen halve meter afstand toeschreeuwden, uit gewoonte of om zich verstaanbaar te maken, schurftige, bijterige honden werden weggetrapt, graatmagere, mauwende katten kregen stenen naar hun kop en overal streken vliegen neer: op stinkende hopen rottend afval, op de onbedekte lekkernijen van de snoepkraam, waar in enorme ronde pannen verrukkelijke jalebi's lagen te sissen in de ghee, op de gezichten van de in sari geklede – maar niet op die van de in boerka gehulde – vrouwen, en rond de neusgaten van het paard dat met zijn door oogkleppen afgeschermd hoofd schudde terwijl het zich door Oud-Brahmpur een weg naar de Barsaat Mahal probeerde te banen.

Maans gedachtengang werd opeens onderbroken toen hij bij een stoepkraampje Firoz zag staan. Hij liet de tonga halt houden en stapte uit.

‘Firoz, je zult lang leven – ik dacht net aan je. Nou ja, een halfuur geleden dan!’

Firoz zei dat hij zomaar wat rondliep en had besloten een wandelstok te kopen.

‘Voor jezelf of voor je vader?’

‘Voor mezelf.’

‘Een man van in de twintig die al een wandelstok voor zichzelf moet kopen, zal misschien toch niet zo lang leven,’ zei Maan.

Firoz leunde in verschillende houdingen op een paar wandelstokken, koos er een en kocht die zonder te pingelen.

‘En jij, wat voer jij hier uit? Een bezoekje aan de Tarbuz ka Bazaar?’ vroeg hij.

‘Doe niet zo stuitend,’ zei Maan opgewekt. De Tarbuz ka Bazaar was de wijk van de zangeresjes en de prostituees.

‘O ja, was ik het bijna vergeten,’ zei Firoz pesterig. ‘Waarom zou je je met gewone meloenen afgeven als je de perziken van Samarkand kunt proeven?’

Maan’s gezicht betrok.

‘Nog nieuws van Saeeda bai?’ vervolgde Firoz, die de vorige avond achter in het publiek had zitten genieten. Hoewel hij tegen middernacht weg was gegaan, had hij aangevoeld dat zijn vriend weer eens op het punt stond zich, verloofd en wel, op het liefdespad te begeven. Hij kende en begreep Maan misschien beter dan wie ook.

‘Wat denk je?’ vroeg Maan, sipjes. ‘Het gaat zoals het gaat. Ze wilde niet eens dat ik haar thuisbracht.’

Dit was niets voor Maan, dacht Firoz, die zijn vriend maar heel zelden somber had gezien. ‘Maar waar ben je dan wel naar op weg?’ vroeg hij.

‘Naar de Barsaat Mahal.’

‘Om er een eind aan te maken?’ informeerde Firoz teergevoelig. De balustrade van de Barsaat Mahal lag pal boven de Ganges en trok elk jaar menig zelfmoordenaar met liefdesverdriet aan.

‘Ja hoor, om er een eind aan te maken,’ zei Maan geïrriteerd. ‘Maar luister eens, Firoz, wat raad jij me aan?’

Firoz lachte. ‘Zeg dat nog eens. Ik geloof mijn oren niet. Maan Kapoor, de hartenbreker van Brahmpur, op wie nette jonge vrouwen, zonder zich om hun reputatie te bekommeren, afvliegen als bijen op een lotus, vraagt de roestvrij stalen Firoz hoe hij in de minnedienst te werk moet gaan. Of wil je soms juridisch advies van me?’

‘Ja, als je zo begint...’ begon Maan kribbig. Opeens schoot hem iets te binnen. ‘Zeg Firoz, waarom noemt Saeeda bai zich Firozabadi? Ik dacht dat ze hier uit de buurt kwam.’

‘Nou, haar familie kwam oorspronkelijk inderdaad uit Firozabad,’ antwoordde Firoz, ‘maar dat is al langgeleden. Haar moeder, Mohsina bai, is in Tarbuz ka Bazaar gaan wonen, en daar is Saeeda bai opgegroeid.’ Hij wees met zijn stok naar de beruchte wijk. ‘Maar nu ze hogerop is gekomen en in Pasand Bagh woont – en dezelfde lucht inademt als jij en ik – heeft ze zelf natuurlijk liever niet dat er over haar afkomst gepraat wordt.’

Daar dacht Maan even over na. ‘Hoe komt het dat jij zoveel van haar weet?’ vroeg hij bevreemd.

Firoz mepte een vlieg weg en zei: ‘O, ach, dat soort feitjes vang je vanzelf weleens op.’ Zonder op Maans verbaasde blik te reageren ging hij verder: ‘Maar ik moet ervandoor. Mijn vader wil dat ik kennismaak met een of andere zeurkous die op de thee komt.’ Firoz sprong in Maans tonga. ‘Het is veel te druk om met een tonga door Oud-Brahmpur te rijden, je kunt beter gaan lopen,’ zei hij tegen Maan en reed weg.

Maan wandelde verder en piekerde – maar niet lang – over alles wat Firoz had verteld. Hij neuriede een stukje van de ghazel die zich in zijn hoofd had genesteld, bleef even staan om een paan te kopen (hij vond de kruidiger, donkerder groene bladeren van de desi paan lekkerder dan de lichtere van Benares), manoeuvreerde zich dwars door een menige fietsers, riksja’s, handkarren, mensen en koeien naar de overkant en stond opeens in Misri Mandi, voor een groentestalletje dicht bij het huis van zijn zusje Veena.

Omdat hij zich schuldig voelde dat hij de vorige middag had liggen slapen toen zij op Prem Nivas was, besloot hij in een opwelling bij haar en zijn zwager Kedarnath en neefje Bhaskar langs te gaan. Maan was dol op Bhaskar en mocht hem graag rekensommen toewerpen, zoals je een afgerichte zeehond een bal toewerpt.

Hij liep de woonwijken van Misri Mandi in, waar de straten smaller, koeler en wat rustiger werden, al krioelde het ook daar nog van de mensen die van hot naar her liepen of gewoon wat rondhingen of zaten te schaken op de richel bij de tempel van Radhakrishna, waarvan de muren nog vol kleurige vegen van het Holi-feest zaten. De felle strook zonlicht hoog boven hem was nu smal en niet meer zo drukkend, en er waren minder vliegen. Hij sloeg een nog smaller straatje in, nauwelijks een meter breed, ontweek een plassende koe en stond toen voor het huis van zijn zus.

Het was een heel smal huis: begane grond, twee verdiepingen en een plat dak, met per verdieping anderhalve kamer en middenin, boven aan het trappenhuis, een rooster waardoor het licht van de hemel recht naar beneden viel. Toen Maan door de niet afgesloten voordeur naar binnen ging zag hij de oude mevrouw Tandon, Veena’s schoonmoeder, bezig iets te koken in een pan. Omdat zij Veena’s liefde voor muziek afkeurde had de familie de vorige avond weer naar huis gemoeten zonder Saeeda bai te hebben gehoord. Ze joeg Maan steevast de rillingen op het lijf, en na een plichtmatige groet liep hij dan ook meteen door

naar boven, waar hij Veena en Kedarnath op het dak aantrof, chaupar spelend in de schaduw van een met wingerd omrankt latwerk en zo te zien in een hevig twistgesprek verwickeld.

2.7

Veena was een paar jaar ouder dan Maan en leek uiterlijk op haar moeder; ze was klein en enigszins gezet. Net toen Maan het dak op kwam zat ze op hoge toon iets te beweren en stond haar ronde, vrolijke gezicht streng, maar zodra ze Maan zag keek ze hem stralend aan. Daarop schoot haar iets te binnen en keek ze weer streng.

‘Aha, jij komt je excuses aanbieden. Mooi zo! Dat werd tijd ook. Wij waren gisteren allemaal heel boos op je. Wat ben jij voor een broer, dat je uren gaat liggen slapen terwijl je weet dat wij naar Prem Nivas komen?’

‘Maar ik dacht dat jullie wel zouden blijven voor het zingen...’

‘Ja ja,’ zei Veena hoofdschuddend. ‘Daar zal je vast aan gedacht hebben terwijl je indommelde. Met bhang had het zeker niets te maken. En het was je gewoon even ontschoten dat wij Kedarnaths moeder thuis moesten brengen voordat de muziek begon. Pran is tenminste vroeg van zijn werk naar Prem Nivas gegaan om ons nog te zien, met Savita en zijn schoonmoeder en Lata...’

‘O, Pran, Pran, Pran...’ zei Maan getergd. ‘Die is altijd de held en ik ben altijd de schurk.’

‘Welnee, overdrijf toch niet zo,’ zei Veena, en ze zag weer voor zich hoe Maan als kleine jongen in de tuin met een katapult op duiven probeerde te schieten en dan beweerde dat hij een boogschutter uit de *Mahabharata* was. ‘Je hebt alleen geen verantwoordelijkheidsbesef.’

Maan dacht aan zijn vaders opmerkingen van laatst en probeerde het gesprek op iets anders te brengen: ‘Maar goed, waarover zaten jullie daarnet ruzie te maken toen ik boven kwam? En waar is Bhaskar?’

‘Vliegeren met vriendjes. Die was ook boos, ja. Hij had je willen wekken. Je zult vanavond bij ons moeten eten om het goed te maken.’

‘O... eh...’ zei Maan besluiteloos terwijl hij zich afvroeg of hij vanavond bij Saeeda bai langs zou durven gaan. Hij kuchte. ‘Maar waar hadden jullie nou ruzie over?’

‘We hadden geen ruzie,’ zei de zachtmoedige Kedarnath met een lachje tegen Maan. Hij was in de dertig maar begon al grijs te worden. Anders dan Maan had hij, zorgelijke optimist die hij was, eerder een te sterk verantwoordelijkheidsbesef, en door de moeilijkheden in Brahmipur, waar hij na de Deling weer van voren af had moeten beginnen, was hij voortijdig verouderd. Als hij niet ergens in Zuid-India op pad was om bestellingen los te krijgen zat hij tot ’s avonds laat te werken in zijn zaak in Misri Mandi. Daar werd ’s avonds handel gedreven, wanneer tussenpersonen zoals hij manden met schoenen van de

schoenmakers kochten. Maar 's middags was hij betrekkelijk vrij in zijn doen en laten.

‘Nee, we hadden geen ruzie, helemaal niet. We zaten alleen te kibbelen over chaupar, dat was alles,’ zei Veena gauw. Ze deed weer een worp met de kaurischelpen, telde haar punten en verschoof haar stukken op het kruisvormige linnen bord.

‘Ja ja, zal wel,’ zei Maan.

Hij ging op het kleed zitten en keek om zich heen naar de bloempotten vol bladerrijke planten die mevrouw Kapoor aan de daktuin van haar dochter had bijgedragen. Aan één kant van het dak hingen Veena's sari's te drogen, en het hele terras lag vol vrolijke spetters in Holi-kleuren. Daarachter strekte zich een wirwar van daken, minaretten, torens en tempeldaken uit, helemaal tot aan het station in ‘Nieuw’ Brahmpur. Hier en daar streden papieren vliegers, roze, groen en geel, de kleuren van het Holi-feest, met elkaar in de wolkenloze hemel.

‘Wil je wat drinken?’ vroeg Veena vlug. ‘Ik haal wel even een glas sorbet voor je... of wil je thee? Thandai hebben we helaas niet,’ zei ze er overbodig achteraan.

‘Nee dank je, ik hoef niks... Maar je mag wél antwoord op mijn vraag geven. Waar ging die discussie over?’ wilde Maan weten. ‘Laat me eens raden. Kedarnath wil er een tweede vrouw bij en dat moet natuurlijk goedvinden.’

‘Klets toch niet zo,’ zei Veena snibbig. ‘Ik wil een tweede kind en dat moet hij natuurlijk goedvinden. O!’ riep ze toen ze beseftte dat ze haar mond voorbij had gepraat, en ze keek haar man aan. ‘Ik wilde niet – nou ja, hij is per slot mijn broer – hem kunnen we toch zeker wel om raad vragen.’

‘Maar mijn moeder niet, hè?’ kaatste Kedarnath de bal terug.

‘Te laat,’ zei Maan opgewekt. ‘Waarom wil je een tweede kind? Heb je niet genoeg aan Bhaskar?’

‘We kunnen ons geen tweede kind veroorloven,’ zei Kedarnath met gesloten ogen, een gewoonte die Veena nog steeds hinderde. ‘Nu tenminste niet. Mijn zaak – maar goed, dat weet je wel. En nu schijnt er ook nog kans te zijn dat de schoenmakers gaan staken.’ Hij opende zijn ogen. ‘Bovendien is Bhaskar zo slim dat we hem op de allerbeste scholen willen doen. En die zijn niet goedkoop.’

‘Ja, we hadden wel gewild dat hij dom was, maar helaas...’

‘Veena doet weer eens leuk,’ zei Kedarnath. ‘Twee dagen voor Holi wees ze er nog op hoe moeilijk het was om de eindjes aan elkaar te knopen, met de huur en de stijgende prijzen van de levensmiddelen en alles. En daarbij de kosten van haar muziekles en mijn moeders medicijnen en Bhaskars speciale wiskundeboeken en mijn sigaretten. Toen zei ze dat we elke roepie moesten omdraaien, en nu zegt ze dat we er een kind bij moeten nemen omdat zijn naam al op elke rijstkorrel staat die het zal eten. Vrouwenlogica! Zij komt uit een gezin met drie kinderen, dus vindt ze het een natuurwet dat je drie kinderen hebt. Hoe denk je dat we het moeten rooien als ze allemaal zo slim zijn als Bhaskar?’

Kedarnath, anders nogal een pantoffelheld, beet nu dapper van zich af.

‘Meestal is alleen het eerste kind slim,’ zei Veena. ‘Ik garandeer je dat mijn volgende twee net zo dom zullen zijn als Pran en Maan.’ Ze boog zich weer over het chaupar-bord.

Kedarnath schoot in de lach, nam de gespikkelde kaurischelpen in zijn met littekens overdekte handpalm en wierp ze op het bord. Hij was een heel beleefd mens en normaliter had hij Maan zijn volle aandacht gegeven, maar chaupar was chaupar, en als je eenmaal bezig was kon je er bijna niet mee ophouden. Het was nog verslavender dan schaken. Of het eten in Misri Mandi nu koud werd, de gasten vertrokken, de schuldeisers stampij maakten – de chauparspelers bedelden om nog één spelletje. De oude mevrouw Tandon had het linnen bord en de schuldige schelpen een keer in een niet meer gebruikte put in de buurt gegooid, maar ondanks de financiële familieomstandigheden was er een nieuw spel gekocht, en nu speelde het onverbeterlijke echtpaar op het dak, ook al was het daar warmer. Zo ontweken ze Kedarnaths moeder, die vanwege haar maagkwaal en haar reuma moeilijk de trap opkwam. In Lahore had ze, dankzij de horizontale structuur van het huis en haar rol als zelfverzekerde heerseres over een welgestelde, onder één dak wonende familie, de teugels strak, ja zelfs tiranniek in handen gehad. Haar wereld was ingestort bij de aardshok van de Deling.

Hun gesprek werd onderbroken door een woedende kreet vlakbij. Een struise vrouw van middelbare leeftijd in een vuurrode katoenen sari schreeuwde vanaf haar dak omlaag naar een onzichtbare tegenstander: ‘Ze willen me het bloed onder de nagels vandaan halen, dat is duidelijk! Nergens kan ik meer rustig liggen of zitten. Ik word gek van dat gebonk van die ballen... Ja natuurlijk hoor je beneden wat er op het dak gebeurt! Ellendige kahars dat jullie zijn, waardeloze afwassers, kunnen jullie niet op je kinderen letten?’

Toen ze Veena en Kedarnath zag staan, liep ze de tussenliggende daken over en klom door een gat onder in de achtermuur. Met haar snerpemde stem, haar vervaarlijke tanden en grote, wijd uiteen bungelende borsten maakte ze diepe indruk op Maan.

Toen Veena hen aan elkaar had voorgesteld, zei de vrouw woest grijnzend: ‘Aha, dat is hem dus, die maar niet trouwt.’

‘Ja,’ gaf Veena toe. Ze wilde de goden niet verzoeken met een opmerking over Maans onduidelijke verloving met het meisje uit Benares.

‘Maar je zei toch dat je hem had voorgesteld aan dat meisje – hoe heet ze ook weer, help even – dat meisje uit Allahabad dat hier kwam om haar broer op te zoeken?’

‘Sommige mensen zijn niet te geloven. Schrijf je “A”, lezen zij “Z”,’ zei Maan.

‘Nou, zo onlogisch is het niet,’ zei de vrouw met een roofdierenblik. ‘Een jonge man, een jonge vrouw...’

‘Ze was heel mooi,’ zei Veena. ‘Met herteogen.’

‘Maar niet de neus van haar broer, gelukkig,’ voegde de vrouw daaraan toe.

‘Nee, de hare is veel fijner. En hij trilt zelfs een beetje, net als een herteneus.’

Kedarnath gaf de hoop op dat hij zijn potje chaupar kon afmaken en stond op om naar beneden te gaan. Hij kon niet tegen de bezoeken van die opdringerige buurvrouw. En sinds haar man telefoon had laten aanleggen was ze nog zelfverzekerder en schriller dan eerst.

‘Hoe mag ik u noemen?’ vroeg Maan aan de vrouw.

‘Bhabhi. Gewoon bhabhi,’ zei Veena.

‘Maar hoe vond u haar?’ vroeg de vrouw.

‘Prima,’ zei Maan.

‘Prima?’ zei de vrouw, zich verrukt op dat woord stortend.

‘Ik bedoelde prima dat ik u bhabhi mag noemen.’

‘Hij is niet gek,’ zei Veena.

‘Ik anders ook niet,’ beweerde haar buurvrouw. ‘U zou hier moeten komen, mensen leren kennen, aardige vrouwen leren kennen,’ zei ze tegen Maan. ‘Wat is er nou voor leuks aan om in de koloniën te wonen? Ik zal u zeggen, als ik in Pasand Bagh of Civil Lines ben vallen mijn hersens binnen vier uur stil. Zodra ik in onze steegjes hier terugben, beginnen ze weer te zoemen. De mensen hier bekommeren zich om elkaar; als er iemand ziek wordt wil de hele buurt weten hoe het ermee gaat. Maar het valt vast niet mee om u onder de pannen te krijgen. U moet een meisje nemen dat net iets langer is dan gemiddeld...’

‘O, daar zit ik niet mee,’ lachte Maan. ‘Een kleintje vind ik prima.’

‘Dus het maakt u niet uit of ze groot is of klein, donker of licht, dun of dik, lelijk of mooi?’

‘Alweer Z in plaats van A,’ zei Maan. Hij keek even naar haar dak. ‘U heeft trouwens een leuke methode om uw blouses te drogen.’

De vrouw stootte een kort gillachje uit, dat van zelfspot had kunnen getuigen als het niet zo luid was geweest. Ze keek om naar het als droogrek gebruikte stalen bouwsel op haar watertank.

‘Ik heb nergens anders plaats op mijn dak,’ zei ze. ‘Jullie hebben overal waslijnen, aan jullie kant... Weet u,’ ging ze verder, van de hak op de tak springend, ‘het is een rare zaak, het huwelijk. Ik las laatst in de *Star-Gazer* over een vrouwtje in Madras, keurig getrouwd, twee kinderen, en die was vijf keer naar *Hulchul* geweest – vijf keer! – en smoorverliefd geworden op Daleep Kumar – zo erg dat het haar in de bol sloeg. Ze ging naar Bombay, duidelijk zonder te weten wat ze deed want ze had zijn adres niet eens. Toen ze er via zo’n filmsterrenkrantje achter was gekomen, is ze er met een taxi naar toe gegaan en heeft hem allerlei krankjoreme opmerkingen naar zijn hoofd geslingerd, totaal bezeten. Uiteindelijk heeft hij haar honderd roepie gegeven zodat ze naar huis kon, en haar de deur uit gezet. Maar ze kwam weer terug.’

‘Daleep Kumar!’ smaalde Veena. ‘Alsof dat zo’n goeie acteur is. Hij heeft het vast zelf verzonnen om in de publiciteit te komen.’

‘O nee, nee! Heb je hem in *Deedar* gezien? Hij is geweldig! En in de *Star-Gazer* staat zelf dat het zo’n aardige man is – die is helemaal niet uit op publiciteit. Zeg maar tegen Kedarnath dat hij moet uitkijken met de vrouwen van Madras, hij zit daar zo vaak en het zijn zulke woeste types... Ze schijnen zelfs hun zijden sari’s niet voorzichtig te wassen, die houden ze gewoon onder de kraan, van je *wap! wap! wap!*, als wasvrouwen... O! Mijn melk!’ riep ze opeens verschrikt uit. ‘Ik moet weg... als hij maar niet al... mijn man...’ En weg vloog ze over de daken, als een groot rood spook.

Maan schaterde het uit.

‘Ik ga ook maar weer eens,’ zei hij. ‘Dit was wel weer genoeg leven buiten de koloniën. Mijn hersens zoemen te hard.’

‘Dat kan je niet doen,’ zei Veena lief maar ferm. ‘Je bent er nog maar net. Ik heb gehoord dat je de hele ochtend Holi hebt gevierd met Pran en zijn professor en Savita en Lata, dus vanmiddag kun je best bij ons blijven. Bovendien zal Bhaskar erg boos worden als hij je alweer misloopt. Je had hem eens moeten zien, gisteren. Hij was net een zwart duiveltje.’

Maan kuchte en vroeg: ‘Is hij vanavond in de zaak?’

‘Ja, dat zal wel. Nadenken over de rangschikking van de schoenendozen. Rare jongen,’ zei Veena.

‘Dan ga ik op de terugweg wel even bij hem langs.’

‘Op de terugweg waarvan?’ vroeg Veena. ‘Kom je dan niet eten?’

‘Ik zal mijn best doen... echt,’ zei Maan.

‘Wat is er met je keel?’ vroeg Veena. ‘Je hebt het vannacht laat gemaakt, hè? Hoe laat wel niet? Of ben je soms kletsnat geworden met Holi? Ik geef je er wel een glaasje jushanda tegen.’

‘Nee... dat smerige spul! Neem dat zelf maar als voorbehoedsmiddel,’ riep Maan uit.

‘En, hoe was het zingen? En de zangeres?’ vroeg Veena.

Maan haalde zo onverschillig zijn schouders op dat Veena ongerust werd.

‘Pas maar op, Maan,’ waarschuwde ze.

Maan kende zijn zuster te goed om zijn onschuld te betuigen. En Veena zou trouwens snel genoeg horen van zijn openlijke geflirt.

‘Je gaat toch niet bij háár langs, hè?’ vroeg Veena op scherpe toon.

‘Nee... God bewaar me,’ zei Maan.

‘Ja, zeg dat wel. Waar ga je dan naar toe?’

‘Naar de Barsaat Mahal,’ zei Maan. ‘Ga je mee? Weet je nog hoe we daar als kind gingen picknicken? Ga mee. Je zit toch alleen maar chaupar te spelen.’

‘Dus zo denk jij dat ik mijn dagen vul, hè? Ik zal je zeggen, ik werk bijna net zo hard als ammaji. O, trouwens, gisteren zag ik dat ze de top van die

neemboom hebben afgezaagd waar jij altijd in klom om bij het bovenraam te komen. Dat maakt Prem Nivas wel anders.'

'Ja, ze was heel boos,' zei Maan. Hij dacht aan zijn moeder. 'Openbare Werken had hem alleen wat zullen bij snoeien om van dat gierennest af te komen maar ze hadden het uitbesteed aan een los-vastwerker die zoveel mogelijk hout heeft gekapt en dat heeft meegenomen. Maar je kent ammaji. Die zei alleen: "Dat kan werkelijk niet, wat u heeft gedaan."'

'Als zulke dingen baoji ook maar een zier hadden kunnen schelen, had hij die man hetzelfde aangedaan als wat die de boom heeft aangedaan,' zei Veena. 'Er is maar zo weinig groen in dit deel van de stad dat je het wel leert waarderen als je het ziet. Toen mijn vriendin Priya op de bruiloft van Pran kwam zag de tuin er zo mooi uit dat ze zei: "Ik heb een gevoel alsof ik uit een kooi ben gelaten." Zij heeft niet eens een daktuin, het arme kind. En ze mag nog bijna nooit het huis uit ook. "Met de draagstoel erin, op de lijkbaar eruit", zo vergaat het de schoondochters daar in huis.' Veena keek somber over de daken in de richting van het huis van haar vriendin in de aangrenzende wijk. Daarop viel haar iets in. 'Heeft baoji het gisteravond met iemand over Prans baan gehad? Heeft de gouverneur niet ook iets met die aanstellingen te maken? In zijn functie als rector magnificus?'

'Daar heb ik hem in elk geval niet over gehoord,' zei Maan.

'Hmm,' zei Veena ontevreden. 'Baoji kennende zal hij het wel overwogen hebben en het toen van zich af hebben gezet omdat dat beneden zijn waardigheid zou zijn. Zelfs wij hebben op onze beurt moeten wachten om die armzalige schadevergoeding voor het verlies van onze zaak in Lahore te krijgen. Terwijl ammaji nog wel dag in dag uit in de vluchtelingenkampen werkte. Soms denk ik dat politiek het enige is waar hij zich om bekommert. Volgens Priya is haar vader al net zo erg. Goed dan, acht uur. Ik zal alu paratha maken, daar ben je zo dol op.'

'Denk maar niet dat je over mij net zo de baas kan spelen als over Kedarnath,' glimlachte Maan.

'Goed, ga dan maar, ga maar!' zei Veena en ze wierp het hoofd in de nek. 'Je zou haast denken dat we nog in Lahore woonden, zo zelden krijgen we je te zien.'

Maan klakte met zijn tong en slaakte een lichte zucht ter verzoening.

'Met al die zakenreizen lijkt het soms alsof ik maar een kwart echtgenoot heb,' ging Veena verder. 'En maar een achtste van elke broer.' Ze rolde het chauparbord op. 'Wanneer ga je terug naar Benares, zodat je weer eens fatsoenlijk aan het werk kunt?'

'Ach, Benares,' zei Maan met een lachje, alsof ze Saturnus had gezegd. En Veena liet het er verder maar bij.

De avond viel toen Maan bij de Barsaat Mahal aankwam, en het was er niet druk. Hij ging de gewelfde poort van de buitenmuur door en stak het terrein over, een soort park, met voornamelijk dor gras en struiken. Onder een hoge neemboom graasden een paar antilopen, die loom wegsprongen toen hij naderbij kwam.

De binnenmuur was lager, de poort minder imposant, fijner bewerkt. In de marmeren bekleding lagen koranverzen van zwarte steen en kloeke geometrische patronen van gekleurde steen verzonken. Evenals de buitenmuur liep de binnenmuur langs drie zijden van een rechthoek. De vierde zijde hadden ze gemeen: een stenen terras, hoog boven de Ganges, alleen door een balustrade afgeschermd van het water in de diepte.

Tussen de binnenmuur en de rivier lagen de beroemde tuin en het kleine maar exquisite paleis. De tuin was zowel een triomf van de geometrie als van de hovenierskunst. Het was natuurlijk ondenkbaar dat de bloemen waarmee hij nu was beplant – afgezien van de jasmijn en de donkerrode, zwaar geurende Indiase roos – dezelfde waren als die waarvoor hij ruim twee eeuwen eerder was aangelegd. De paar bloemen die er nu nog stonden leken uitgeput door de hitte van overdag. Maar de goed onderhouden en besproeide grasvelden, de hoge, lommerrijke, symmetrisch over het terrein verspreide neembomen en de smalle stroken zandsteen die de bloembedden en gazons in acht- en vierhoeken verdeelden, schiepen een eiland van rust in een roerige drukke stad. Het mooiste van alles was het kleine lustslot van de nawabs van Brahmipur, volmaakt van proporties en precies in het midden van de binnentuinen geplaatst, een ragfijn opengewerkt bijoutheriedoosje van wit marmer, dat zowel van mateloze spilzucht als van architectonische soberheid getuigde.

In de dagen van de nawabs scharrelden er pauwen door het park, die met hun rauwe kreten soms hadden gewedijverd met de muziek bij de voorstellingen die daar plaatsvonden tot vermaak van de toenmalige, hun teloorgang tegemoet luerende heersers: met danseresjes of, stemmiger, een khyaal-concert van een hofmusicus, een poëzieconcours, een nieuwe ghazel van de dichter Mast.

De gedachte aan Mast riep het wonder van de vorige avond weer bij Maan op. De klare verzen van de ghazel, de zachte lijnen van Saeeda bai's gezicht, haar plaagstootjes, die Maan nu zowel levendig als liefdevol voorkwamen, de manier waarop ze haar sari over haar hoofd trok wanneer hij omlaag dreigde te glijden, de exclusieve aandacht die ze Maan had gegund, dat alles kwam hem weer voor de geest terwijl hij langs de balustrade heen en weer wandelde, in verre van suïcidale gedachten verzonken. Van de rivier woei een aangenaam briesje en Maan begon moed te putten uit de gebeurtenissen. Hij had zich de hele dag al lopen afvragen of hij vanavond bij Saeeda bai langs zou gaan, en opeens lachte dat idee hem toe.

De weidse rode hemel omvatte de opglanzende Ganges als een vurige bokaal. Aan de overkant strekten de zandige oevers zich oneindig ver uit.

Terwijl hij zo naar de rivier keek schoot hem opeens een opmerking van de moeder van zijn verloofde te binnen. Die wist zeker, vroom als ze was, dat de gehoorzame rivier weer zou rijzen bij het Ganga Dussehra-feest en dan over een trede van de ghats langs haar geboortestad Benares zou spoelen. Denkend aan zijn verloofde en haar familie raakte Maan in de put, zoals altijd wanneer hij daar een gedachte aan wijdde. Zijn vader had zijn dreigement gestand gedaan en de verloving gearrangeerd, Maan had de weg van de minste weerstand gekozen en ermee ingestemd, en nu hing het hem als voldongen feit boven het hoofd. Vroeg of laat zou hij met haar moeten trouwen. Hij voelde geen genegenheid voor haar – de paar keer dat ze elkaar hadden ontmoet, was een van beide families erbij geweest – en hij had eigenlijk geen zin om aan haar denken. Dan dacht hij liever aan Samia, die nu bij haar familie in Pakistan zat maar alleen om Maan even te zien naar Brahmipur wilde terugkeren, of aan Sarla, de dochter van de voormalige hoofdcommissaris van politie, of aan om het even welke eerdere bevestiging. Hoe vurig een nieuwe vlam ook oplaaide, nooit smoorde ze een voorgangster in Maans hart. Bijna iedere oude vlam riep nog steeds een plotselinge golf van warmte en welbehagen bij hem op als hij aan haar dacht.

2.9

Het was donker toen Maan de drukke stad weer in ging, opnieuw in dubio of hij nu wel of niet zijn geluk bij Saeeda bai zou beproeven. Binnen de kortste keren was hij al in Misri Mandi. Het was zondag, maar hier betekende dat geen rustdag. Op de schoenenmarkt was het een en al bedrijvigheid, licht en lawaai; Kedarnath Tandons schoenenzaak was open, evenals alle andere schoenwinkeltjes in de galerij die bekendstond als de Shoemart van Brahmipur en vlak achter de hoofdstraat lag. De zogeheten manden-wallahs renden met hun mand op het hoofd gejaagd van de ene winkel naar de andere om de grossiers hun handel aan te bieden: schoenen die zij en hun familie overdag hadden gemaakt en aan de man moesten brengen om zowel eten als leer en ander materiaal voor het werk van de volgende dag te kunnen kopen. Die schoenmakers, leden van de ‘onaanraakbare’ jatav-kaste en een enkele moslim van een nog lagere kaste, van wie er na de Deling velen in Brahmipur waren gebleven, waren broodmagere, armelijk geklede mannen, vaak met de wanhoop in hun ogen. De winkeltjes lagen ongeveer een meter boven straatniveau, zodat ze hun manden op de rand van de met lakens bedekte vloer konden zetten en de potentiële koper de inhoud kon bekijken. Als Kedarnath bijvoorbeeld een paar schoenen inspecteerde en de mand vervolgens afwees, moest de verkoper doorrennen naar de volgende grossier – of naar een grossier in een andere galerij. Kedarnath kon ook een lagere prijs bieden, die de schoenmaker al dan niet accepteerde. Als Kedarnath zuinig met

zijn contanten wilde omspringen, kon hij de schoenmaker wel diens prijs maar minder baar geld bieden en het verschil aanvullen met een kredietnota of 'bon' die door een wisselmakelaar of grondstoffenhandelaar werd geaccepteerd. Hoe dan ook moest het materiaal voor de volgende dag nog worden aangeschaft, en goedbeschouwd waren de manden-wallahs wel gedwongen hun product niet te laat op de avond te verkopen, desnoods onder ongunstige voorwaarden.

Maan begreep niets van dat systeem, waarvan de omzet grotendeels berustte op een efficiënt kredietnetwerk waarin alles om bonnetjes draaide en de rol van de banken te verwaarlozen was. Niet dat hij het wilde begrijpen; de stoffenhandel in Benares werkte met andere financiële constructies. Hij ging alleen even langs om een praatje te maken, een kop thee te drinken en als het kon zijn neefje te zien. Bhaskar zat, evenals zijn vader in een witte kurta-pyjama, blootsvoets op het witte laken dat over de vloer van de winkel gespreid lag. Af en toe vroeg Kedarnath hem iets uit te rekenen, nu eens om de jongen bezig te houden, dan weer omdat hij er echt iets aan had. Bhaskar vond alles even spannend in de winkel, zowel het uitrekenen van disconto's van posttarieven voor lange-afstandsbestellingen als het berekenen van de fascinerende geometrische en rekenkundige verhoudingen van de opgestapelde schoenendozen. Omdat hij bij zijn vader wilde blijven, stelde hij het naar bed gaan zo lang mogelijk uit, en soms moest Veena hem meer dan eens laten optrommelen.

'Hoe gaat het met de kikker?' vroeg Maan terwijl hij Bhaskar bij de neus pakte. 'Is hij wakker? Wat ziet hij er piekfijn uit vandaag.'

'Had je hem gisterochtend eens moeten zien,' zei Kedarnath. 'Toen zag je alleen zijn ogen nog maar.'

Bhaskar begon te stralen. 'Wat hebt u voor me meegebracht?' vroeg hij aan Maan. 'U lag te slapen. U moet mij een boete betalen.'

'Zoon...' begon zijn vader berispelend.

'Niets,' zei Maan ernstig, liet Bhaskars neus los en sloeg zijn hand voor zijn mond. 'Maar zeg het maar... wat wil je hebben? Gauw!'

Bhaskar trok een diepe denkrimpel in zijn voorhoofd.

Er liepen twee mannen langs die het over de aanstaande staking van de manden-wallahs hadden. Ergens schalde een radio. Een politieagent riep iets. De winkelbediende bracht twee glazen thee van de markt en na even geblazen te hebben nam Maan een slokje.

'Gaat het goed allemaal?' vroeg hij aan Kedarnath. 'We hebben vanmiddag niet veel kans gehad om te praten.'

Kedarnath schokschouderde en knikte toen.

'Ja hoor, prima. Maar jij maakt je zo te zien zorgen.'

'Zorgen? Ik? Welnee...' protesteerde Maan. 'Maar wat zijn dat toch voor geruchten dat de manden-wallahs dreigen te staken?'

'Tja...' zei Kedarnath.

Hij zag de chaos waarop de dreigende staking zou uitlopen al voor zich en had geen zin om op dat onderwerp in te gaan. Hij streek met een bekommerd gebaar door zijn grijzende haren en sloot zijn ogen.

‘Ik denk nog steeds na,’ zei Bhaskar.

‘Dat is een goede gewoonte,’ zei Maan. ‘Nou, vertel de volgende keer dan maar wat je besloten hebt... of stuur me anders een kaartje.’

‘Goed,’ zei Bhaskar, met een zweem van een glimlach.

‘Tot kijk dan.’

‘Tot kijk, Maan maama... o, wist u dat als je zo’n driehoek hebt, en je tekent zulke rechthoeken op de zijden en dan tel je deze twee rechthoeken erbij, dat je dan deze rechthoek krijgt,’ tekende Bhaskar in de lucht. ‘Altijd,’ zei hij erbij.

‘Ja hoor, dat weet ik.’ Kokette kikker, dacht Maan bij zichzelf.

Bhaskar keek teleurgesteld en fleurde toen weer op. ‘Zal ik uitleggen hoe dat komt?’ vroeg hij.

‘Vandaag niet. Ik moet weg. Wil je nog een afscheidssom?’

Bhaskar had veel zin om ‘vandaag niet’ te zeggen maar bedacht zich. ‘Ja,’ zei hij.

‘Hoeveel is 256 maal 512?’ vroeg Maan, die dat van tevoren had uitgerekend.

‘Die is te makkelijk,’ zei Bhaskar. ‘Vraagt u maar wat anders.’

‘Nou, wat is dan het antwoord?’

‘Eén lakh eenendertigduizend tweeënzeventig.’

‘Hmm. En 400 maal 400?’

Bhaskar keek gekwetst de andere kant op.

‘Goed goed,’ zei Maan. ‘Hoeveel is 798 maal 987?’

‘Zeven lakh achtenzeventigduizend zeventienhonderddrieënveertig,’ zei Bhaskar na heel even nadenken.

‘Ik geloof je op je woord,’ zei Maan. Hij bedacht opeens dat hij misschien toch maar beter niet zijn geluk kon beproeven bij Saeeda bai, berucht als ze was om haar nukkigheid.

‘Moet u het niet controleren?’ vroeg Bhaskar.

‘Nee, genie, ik moet ervandoor.’ Hij woelde zijn neefje door het haar, knikte zijn zwager toe en ging de winkel uit naar de hoofdstraat van Misri Mandi. Daar hield hij een tonga naar huis aan.

Onderweg bedacht hij zich opnieuw en liet zich toch maar rechtstreeks naar Saeeda bai brengen.

Bij de ingang nam de bewaker met zijn kaki tulband hem even op en zei toen dat Saeeda bai niet thuis was. Maan overwoog een briefje voor haar af te geven maar zag zich daarbij voor een probleem gesteld. In welke taal moest hij het schrijven? Saeeda bai las zeker geen Engels en vrijwel zeker geen Hindi, en

Maan schreef geen Urdu. Hij gaf de bewaker een roepie en zei: ‘Wilt u haar laten weten dat ik mijn opwachting bij haar ben komen maken?’

De bewaker tikte respectvol aan zijn tulband en zei: ‘En hoe heet sahib?’

Maan had het al bijna gezegd toen hij een beter idee kreeg.

‘Zeg maar dat ik degene ben die in de liefde woont,’ zei hij, met een abominabele woordspeling op Prem Nivas.

De bewaker knikte onbewogen.

Maan keek naar het kleine, rozerood gepleisterde huis met zijn bovenverdieping. Binnen brandde hier en daar een lichtje, maar dat hoefde nog niets te zeggen. Met bezwaard gemoed en een gevoel van diepe teleurstelling draaide hij zich om en sloeg min of meer de richting van zijn huis in. Maar daarop deed hij wat hij meestal deed als hij somber was of zich met zichzelf geen raad wist: gezelschap van vrienden zoeken. Hij droeg de tonga-wallah op hem naar het huis van de nawab sahib van Baitar te brengen. Toen hij daar vernam dat Firoz en Imtiaz er niet waren en pas laat thuiskwamen, besloot hij bij Pran langs te gaan. Die was niet zo te spreken geweest over het bad van de walvis en Maan bedacht dat hij zijn opgezette veren maar eens moest gaan gladstrijken. Hij vond zijn broer een brave kerel, zij het een man met een lauw, gereserveerd gevoelsleven. Opgewekt bedacht hij dat Pran het nu eenmaal niet in zich had om zo smoorverliefd en doodongelukkig te zijn als hij.

2.10

Later keerde hij terug naar Baitar House, een bedroevend slecht onderhouden herenhuis, waar hij tot diep in de nacht met Firoz en Imtiaz kletste en toen maar bleef slapen.

Imtiaz ging ’s ochtends al heel vroeg op ziekenbezoek, geeuwend en zijn beroep verwensend.

Firoz, die een dringende sessie met een cliënt had, verdween naar de afdeling van zijn vaders enorme bibliotheek die hem tot bureau diende, zonderde zich daar een paar uur af en kwam er toen fluitend weer uit, net op tijd voor een laat ontbijt.

Maan had op Firoz gewacht met ontbijten en zat in zijn logeerkamer gapend in de *Brahmpur Chronicle* te bladeren. Hij had een lichte kater.

Er kwam een oude familiebediende van de nawab sahib binnen die, na de gebruikelijke buiging en respectvolle begroeting, meedeelde dat de jongste sahib – chhoté sahib – aanstonds beneden kwam voor het ontbijt, en of Maan sahib zo goed wilde zijn ook beneden te komen? Dit alles uitgesproken in plechtstatig, afgemeten Urdu.

Maan knikte. Even later merkte hij dat de oude man er nog was en hem een paar meter verderop afwachtend stond aan te kijken. Maan wierp hem een vragende blik toe.

‘Nog iets van uw dienst?’ vroeg de bediende, die zo te zien minstens zeventig was maar nog een heel kwieke indruk maakte. Hij moest ook wel een goede conditie hebben, bedacht Maan, om dagelijks meermalen de trappen van het huis van de nawab sahib op en af te kunnen, en hij vroeg zich af waarom hij hem nog nooit had gezien.

‘Nee,’ zei hij, ‘je kunt wel gaan. Ik kom zo beneden.’ En daarop, toen de oude man bij wijze van beleefde groet zijn gebogen hand naar zijn voorhoofd bracht en het vertrek wilde verlaten, zei hij: ‘Eh, wacht even...’

De oude man draaide zich om en wachtte af wat Maan te zeggen had.

‘Jij moet toch al heel lang bij de nawab sahib in dienst zijn?’

‘Ja, huzoor, dat is zo. Ik ben een oude dienaar van de familie. Het grootste deel van mijn leven heb ik op Baitar Fort gewerkt, maar nu ik op jaren ben gekomen, heeft het hem behaagd mij hier te halen.’

Maan glimlachte toen hij zag met wat voor onbevangenheid en stille trots de man zichzelf aanduidde met precies die woorden – ‘purana khidmatgar’ – waarmee Maan hem in gedachten had omschreven.

Aangemoedigd door Maans zwijgen ging de oude man verder. ‘Ik ben op mijn tiende in dienst gekomen, meen ik. Ik kwam uit Raipur, het dorp van de nawab sahib op het landgoed Baitar. In die tijd verdiende ik een roepie per maand, en dat was ruimschoots voldoende voor mijn levensonderhoud. Door de oorlog, huzoor, zijn de prijzen zo gestegen dat de mensen zelfs met het veelvoud van dat salaris moeilijk rondkomen. En nu weer met de Deling... en al die onlusten, en de broer van de nawab sahib die naar Pakistan is gegaan en al die wetten die het landgoed bedreigen ... nu is alles onzeker, heel...’ hij zocht naar een ander woord maar herhaalde het ten slotte maar gewoon, ‘... heel onzeker.’

Maan schudde zijn hoofd in de hoop het zware gevoel te verjagen en vroeg: ‘Is er aspirine in huis?’

De oude man, zichtbaar blij dat hij van nut kon zijn, antwoordde: ‘Ja, ik dacht van wel, huzoor. Ik haal het wel even voor u.’

‘Uitstekend. Of nee, doe maar niet,’ zei Maan, die de oude man bij nader inzien de inspanning wilde besparen, ‘leg er maar een paar naast mijn bord op de ontbijttafel. O ja,’ zei hij erachteraan, toen hij voor zijn geestesoog die twee aspirientjes naast zijn bord zag liggen, ‘waarom wordt Firoz trouwens chhoté sahib genoemd, terwijl Imtiaz en hij tegelijk geboren zijn?’

De oude man keek uit het raam naar de wijdvertakte magnolia die daar een paar dagen na de geboorte van de tweeling was geplant. Hij kuchte even en zei: ‘Chhoté sahib, dat wil zeggen Firoz sahib, is zeven minuten na burré sahib geboren.’

‘Aha.’

‘Vandaar dat hij tengerder is, minder stevig dan burré sahib.’

Maan overdacht deze fysiologische theorie.

‘Hij heeft de fijne trekken van zijn moeder,’ zei de oude man, maar hij brak zijn zin af, alsof zijn toelichtingen een zekere grens hadden overschreden.

Maan herinnerde zich dat de begum sahiba – de echtgenote van de nawab van Baitar en de moeder van zijn dochter en tweelingzonen – haar hele leven strikt de purdah in acht had genomen. Hij vroeg zich af hoe een mannelijke bediende dan kon weten hoe ze eruit had gezien, maar hij bespeurde de verlegenheid van de oude man en deed er het zwijgen toe. Van een foto misschien, of, waarschijnlijker, uit gesprekken tussen de bedienden, bedacht hij.

‘Tenminste, dat zeggen ze,’ liet de oude man erop volgen. Na een korte stilte zei hij: ‘Ze was een heel goede vrouw, haar ziel ruste in vrede. Ze is voor ons allemaal goed geweest. Ze had een sterke wil.’

Die aarzelende maar gretige onthullinkjes van de oude man over de geschiedenis van de familie waaraan hij zijn leven had gewijd, intrigeerden Maan. Maar ondanks zijn hoofdpijn begon hij nogal honger te krijgen en besloot dat dit niet het moment was om verder te praten. Dus zei hij: ‘Zeg maar tegen chhoté sahib dat ik over, eh... zeven minuten beneden ben.’

Als de ongebruikelijke precisie van Maans tijdberekening de oude man al bevreesdde liet hij dat niet merken. Hij knikte en maakte aanstalten om weg te gaan.

‘Hoe heet je?’ vroeg Maan.

‘Ghulam Rusool, huzoor,’ zei de oude bediende.

Toen Maan knikte verliet hij het vertrek.

2.11

‘Goed geslapen?’ vroeg Firoz glimlachend aan Maan.

‘Heel goed. Maar jij bent vroeg opgestaan.’

‘Niet vroeger dan anders. Ik maak graag al een heleboel werk af voor het ontbijt. Als ik geen cliënt had gehad, was ik in mijn dossiers gedoken. Jij werkt helemaal niet, krijg ik de indruk.’

Maan keek naar de twee aspirientjes op zijn bordje maar zei niets, dus ging Firoz verder: ‘Nu weet ik wel niets van textiel...’

Maan kreunde. ‘Is dit een serieus gesprek?’ vroeg hij.

‘Ja allicht,’ lachte Firoz. ‘Ik ben al minstens twee uur op.’

‘Nou, ik heb een kater,’ zei Maan. ‘Heb je geen hart in je lijf?’

‘Jawel,’ zei Firoz, licht blozend. ‘Reken maar.’ Hij keek op de wandklok. ‘Maar ik moet naar de Ruitersclub. Op een dag leer ik jou polospelen, hoor Maan, of je wilt of niet.’ Hij stond op en liep naar de gang.

‘Goed zo,’ zei Maan al wat opgewekter. ‘Dat hoor ik liever.’

Er werd een omelet opgediend. Hij was lauw, na de lange tocht die hij van de keukens naar de ontbijtkamer van Baitar House had moeten afleggen. Maan

keek er even naar en knabbelde toen behoedzaam aan een onbeboterd sneetje toast. Zijn honger was alweer gezakt. Hij nam de aspirines in.

Intussen was Firoz net bij de voordeur toen hij zijn vaders secretaris, Murtaza Ali, bij de ingang op een jongen zag inpraten. De jongen wilde de nawab sahib spreken. Murtaza Ali, die niet veel ouder was, probeerde hem daar op zijn meelevende, zorgelijke manier van te weerhouden. De jongen was niet erg goed gekleed – hij droeg een grove witkatoenen kurta – maar zijn Urdu was beschaafd, zowel van dictie als van woordkeuze.

‘Maar hij heeft gezegd dat ik op dit tijdstip moest komen, en daar ben ik dan,’ zei hij.

Toen Firoz de gespannen blik op dat magere gezicht zag bleef hij staan en vroeg: ‘Wat is er aan de hand?’

Murtaza Ali draaide zich om en zei: ‘Deze man schijnt uw vader te willen spreken in verband met een baan in de bibliotheek, chhoté sahib. Hij zegt dat hij een afspraak heeft.’

‘Weet jij daar iets van?’ vroeg Firoz aan Murtaza Ali.

‘Helaas niet, chhoté sahib.’

De jongeman zei: ‘Ik kom van ver, en niet zonder moeite. De nawab sahib heeft me uitdrukkelijk gezegd om tien uur hier te zijn voor een gesprek met hem.’

‘En u weet zeker dat hij vandaag bedoelde?’ vroeg Firoz, niet onvriendelijk.

‘Heel zeker, ja.’

‘Als mijn vader heeft gezegd dat hij gestoord mocht worden, had hij dat laten weten,’ zei Firoz. ‘Zit hij eenmaal in de bibliotheek, tja, dan is hij in een andere wereld, dat is het probleem. U zult helaas moeten wachten tot hij eruit komt. Of zou u misschien later kunnen terugkomen?’

Een sterke emotie bracht de mondhoeken van de jongen aan het trillen. Dat hij de inkomsten van die baan nodig had was duidelijk, maar het was even duidelijk dat hij zijn trots had. ‘Ik ben niet bereid om zo van het kastje naar de muur te hollen,’ zei hij nadrukkelijk maar rustig.

Firoz was verbaasd. Deze pertinentie grensde in zijn ogen aan impertinentie. Hij had niet zoiets gezegd als: ‘De nawabzada zal wel begrijpen dat het moeilijk voor me is...’ of soortgelijke verzachtende bewoordingen gekozen. Domweg: ‘Ik ben niet bereid ...’

‘Tja, dat moet u weten,’ zei Firoz luchtig. ‘Neem me niet kwalijk, maar er wordt op me gewacht.’ Met licht geërgerde blik stapte hij in de auto.

De vorige avond, toen Maan langs was gekomen, was Saeeda bai bezig geweest een vaste maar lompe klant van haar te vermaken, de radja van Marh, een vorstendommetje in Madhya Pradesh. De radja was een paar dagen in Brahmpur, deels om het beheer van zijn grondbezit daar te controleren en deels om steun te verlenen bij de bouw van een nieuwe tempel van Shiva op een perceel van hem vlak bij de Alamgirmoskee in Oud-Brahmpur. De radja kende Brahmpur uit zijn studietijd, twintig jaar geleden; hij was geregeld in het etablissement van Mohsina bai geweest toen die nog met haar dochter in de beruchte Tarbuz ka Bazaar woonde.

Heel Saeeda bai's jeugd hadden haar moeder en zij de bovenverdieping van een huis gedeeld met drie andere courtesanes, van wie de oudste jarenlang, op grond van het feit dat het haar huis was, als hun madam was opgetreden. Die regeling stond Saeeda bai's moeder niet aan, en dankzij de toenemende reputatie en aantrekkingskracht van haar dochter kon ze hun ten slotte een onafhankelijke positie bezorgen. Rond haar zeventiende was Saeeda bai eerst de maharadja van een grote staat in Rajasthan en daarna de nawab van Sitargah onder de aandacht gekomen; sedertdien ging het haar voor de wind.

Mettertijd kon Saeeda bai zich haar huidige woning in Pasand Bagh veroorloven, en daar had ze samen met haar moeder en haar jongere zusje haar intrek genomen. Hoewel ze in leeftijd twintig respectievelijk vijftien jaar van elkaar verschilden, waren de vrouwen alle drie aantrekkelijk, elk op haar eigen wijze. Als de moeder de kracht en gloed van koper bezat, dan paste de snel verdoffende schittering van zilver bij Saeeda bai en de sprankelende ongrijpbaarheid van kwik bij de jonge, zachtaardige Tasneem, die naar een bron in het paradijs was genoemd en door haar moeder en zuster was behoed voor het beroep van hun vrouwelijk voorgeslacht.

Mohsina bai was twee jaar geleden gestorven. Dat was een vreselijke slag voor Saeeda bai, die nog steeds weleens naar de begraafplaats ging en dan languit op het graf van haar moeder lag te snikken. Nu woonden Saeeda bai en Tasneem alleen in het huis in Pasand Bagh, met een dienstmeisje en een kokkin als personeel. 's Avonds hield de rustige bewaker de wacht bij de ingang. Deze avond zou Saeeda bai geen bezoek hoeven bezighouden; vergezeld van haar tablaïst en haar sarangspeler vermaakte ze zichzelf, met roddels en muziek.

Het contrast tussen Saeeda bai's begeleiders was een studie waard. Beiden waren rond de vijfentwintig, toegewijde, ervaren muzikanten, verknocht aan elkaar en – in zowel economische als affectieve zin – hecht met Saeeda bai verbonden. Maar daarmee hield de gelijkenis op. Ishaq Khan, die zijn strijkstok zo soepel en welluidend, bijna onopvallend over zijn sarangi liet glijden, was een ietwat sardonische vrijgezel. Motu Chand, die zijn bijnaam aan zijn gezette postuur dankte, was een tevreden man en al vader van vier kinderen. Hij had wel

iets van een bulldog met zijn grote ogen en snuivende neus, en was een en al zachtmoedige sloomheid, behalve wanneer hij fanatiek op zijn tabla roffelde.

Ze hadden het over ustad Majeed Khan, een van de beroemdste klassieke zangers van India en een notoir teruggetrokken man, die in de oude stad woonde, niet ver van de plek waar Saeeda bai was opgegroeid.

‘Maar wat ik niet begrijp, Saeeda begum,’ zei Motu Chand, die vanwege zijn dikke buik ongemakkelijk achterovergeleund zat, ‘dat is waarom hij zo zich kritisch moet uitlaten over kleintjes als wij. Hij zit daar met zijn hoofd boven de wolken, als heer Shiva op de Kailash. Waarom moet hij zijn derde oog openen om ons te verzengen?’

‘De luimen van de groten zijn ondoorgrondelijk,’ zei Ishaq Khan. Hij klopte met zijn linkerhand op zijn sarangi en ging verder: ‘Neem nou bijvoorbeeld deze sarangi, zo’n nobel instrument, en toch moet de nobele Majeed Khan er niets van hebben. Onder geen beding wil hij zich erdoor laten begeleiden.’

Saeeda bai knikte, Motu Chand klakte sussend met zijn tong en zei: ‘Het is het mooiste instrument van allemaal.’

‘Kafir dat je bent,’ zei Isaq Khan met een scheve grijns naar zijn vriend. ‘Wou je me wijsmaken dat jij van dit instrument houdt? Waar is het van gemaakt?’

Mothu Chand boog zich nu met moeite naar voren en zei: ‘Nou, van hout natuurlijk.’

‘Kijk me die kleine worstelaar eens aan,’ lachte Saeeda bai. ‘Laten we hem maar een paar laddu’s voeren.’ Ze riep haar dienstmeisje boven en stuurde haar om zoetigheid.

Ishaq trok het net van zijn redenering dichterbij om de spartelende Motu Chand.

‘Van hout!’ riep hij uit. ‘En verder?’

‘O, nou ja, eh, Khan sahib – van snaren en zo,’ zei Motu Chand, niet begrijpend waar Ishaq heen wilde.

‘En waar zijn die snaren van gemaakt?’ ging Ishaq Khan meedogenloos verder.

‘Aha!’ zei Motu Chand; het begon hem te dagen. Ishaq was geen kwaai kerel maar scheen er een wreed genoeg in te scheppen Motu Chand in een woordenstrijd onderuit te halen.

‘Van darmen,’ zei Ishaq. ‘Deze snaren zijn van darmen gemaakt. Dat weet je best. En de bovenkant van een sarangi is van vel gemaakt. Van de huid van een dood dier. Dus hoe zouden die Brahmpurse brahmanen van jou het vinden als ze dat moesten aanraken? Zouden ze daar niet onrein van worden?’

Motu Chand keek bekommerd maar vermande zich. ‘Nou ja, ik ben toch zeker geen brahmaan, zeg...’ begon hij.

‘Plaag hem niet zo,’ zei Saeeda bai tegen Ishaq Khan.

‘Ik houd veel te veel van die dikke kafir om hem te plagen,’ zei Ishaq Khan.

Dat was niet waar. Omdat Motu Chands zo'n onrustbarend gelijkmoedig temperament had vond Ishaq Khan niets leuker dan hem uit zijn evenwicht brengen. Maar ditmaal reageerde Motu Chand ergerlijk filosofisch.

'Khan sahib is erg vriendelijk,' zei hij. 'Maar soms beschikken zelfs onwetenden over wijsheid, en hij zou de eerste te zijn die dat erkende. Ik voor mij acht de sarangi niet hoog om waarvan hij gemaakt is maar om wat hij maakt: die goddelijke klanken. In de handen van een kunstenaar kunnen zelfs die darmen en die huid zingen.' Zijn gezicht hulde zich in een vergenoegde, bijna soefi-achtige glimlach. 'Wat zijn wij allen per slot anders dan darmen en huid? En toch...' in zijn voorhoofd kwam een rimpel van concentratie, '... in de handen van een die... de Ene...'

Maar nu kwam het meisje binnen met het lekkers, en Motu Chands theologische uitweidingen stokten. Zijn mollige, lenige vingers schoten snel naar een laddu zo rond als hijzelf en wipten hem in zijn geheel in zijn mond.

Na een poosje zei Saeeda bai: 'Maar we hadden het niet over die Ene daarboven...' en ze wees omhoog, '... maar over die Ene in het westen.' Ze wees in de richting van Oud-Brahmpur.

'Dat is een en hetzelfde,' zei Ishaq Khan. 'We bidden zowel naar het westen als naar boven. Ustad Majeed Khan zou het ons vast niet kwalijk nemen als we op een avond ons gebed per abuis tot hem zouden richten. Waarom ook niet?' besloot hij dubbelzinnig. 'Als we tot een zo verheven kunst bidden, bidden we toch tot God zelf?' Hij keek naar Motu Chand om bijval, maar die scheen ofwel te mokken of zich in zijn laddu te verdiepen.

Het meisje kwam weer binnen en deelde mee: 'Er is iets aan de hand bij de ingang.'

Saeeda bai leek eerder benieuwd dan verontrust.

'Wat dan, Bibbo?' vroeg ze.

Het meisje keek haar uitdagend aan en zei: 'Er schijnt een jongeman ruzie te maken met de bewaker.'

'Veeg jij die grijns eens van je gezicht, schaamteloos nest,' zei Saeeda bai. 'Hmm,' ging ze verder, 'hoe ziet hij eruit?'

'Hoe moet ik dat nou weten, begum sahiba?' protesteerde het meisje.

'Doe niet zo vervelend, Bibbo. Ziet hij er fatsoenlijk uit?'

'Ja,' gaf het meisje toe. 'Maar de straatlantaarns gaven te weinig licht om meer te zien.'

'Ga de bewaker maar halen,' zei Saeeda bai, en toen ze het meisje zag aarzelen, 'wij zijn hier de enigen.'

'Maar die meneer dan?' vroeg het meisje.

'Als hij zo fatsoenlijk is als je zegt blijft hij wel buiten, Bibbo.'

'Ja, begum sahiba,' zei het meisje en ging doen wat haar gezegd was.

'Wie kan dat nu zijn?' peinsde Saeeda bai hardop en deed er vervolgens het zwijgen toe.

De bewaker ging naar binnen, zette zijn speer bij de voordeur en kloste de trap naar de galerij op. In de deuropening van de kamer waar zij zaten bleef hij staan en groette respectvol. Met zijn kaki tulband en uniform, zijn zware laarzen en borstelige snor viel hij volledig uit de toon in dat vrouwelijk ingerichte vertrek. Maar dat leek hem allerminst te deren.

‘Wie is die man en wat wil hij?’ vroeg Saeeda bai.

‘Hij wil binnenkomen om u te spreken,’ zei de bewaker onverstoort.

‘Ja ja, dat had ik begrepen – maar hoe heet hij?’

‘Dat wil hij niet zeggen, begum sahiba. En hij laat zich niet wegsturen ook. Gisteren was hij er ook al en toen moest ik u een boodschap doorgeven, maar die was zo vrijpostig dat ik ervan af heb gezien.’

Saeeda bai’s ogen schoten vuur. ‘Jij hebt ervan afgezien?’

‘De radja sahib was er,’ zei de bewaker kalm.

‘Hmm. En wat was de boodschap dan?’

‘Dat hij degene is die in de liefde woont,’ zei de bewaker onbewogen.

Hij gebruikte een ander woord voor liefde, zodat de woordspeling op Prem Nivas verloren ging.

‘Degene die in de liefde woont? Wat kan hij daarmee bedoelen?’ merkte Saeeda bai op tegen Motu en Ishaq. De twee keken elkaar aan, Ishaq Khan met een smalend glimlachje.

‘Deze wereld wordt bevolkt door ezels,’ zei Saeeda bai, al was het niet duidelijk op wie ze doelde. ‘Waarom heeft hij geen briefje afgegeven? Dat waren dus letterlijk zijn woorden? Niet erg idiomatisch, en erg geestig al evenmin.’

De bewaker dacht nog eens goed na en kwam toen met een versie die dichter bij de woorden lag die Maan de vorige avond daadwerkelijk had gebezigd. Dat wil zeggen, deze zin bevatte de woorden ‘prem’ en ‘nivas’ wel.

Voor de drie musici was het raadsel meteen opgelost.

‘Aha!’ zei Saeeda bai geamuseerd. ‘Ik geloof dat ik een bewonderaar heb. Wat vinden jullie? Zullen we hem binnenlaten? Waarom niet?’

Niemand maakte bezwaar – hoe hadden ze trouwens gekund? De bewaker kreeg opdracht de jongeman binnen te laten. En Bibbo kreeg opdracht Tasneem te gelasten op haar kamer te blijven.

Maan, die zich bij de ingang stond te verbijten, kon zijn geluk haast niet op toen hij al zo snel binnen werd gelaten. Met een warm gevoel van dankbaarheid drukte hij de bewaker een roepie in de hand. De man bracht hem naar de voordeur, waar het dienstmeisje hem de weg naar boven wees.

Toen Saeeda bai Maans voetstappen in de galerij hoorde riep ze: ‘Kom binnen, kom binnen, Dagh sahib. Ga zitten en laat uw licht over ons samenzijn schijnen.’

Maan bleef even op de drempel staan en keek naar Saeeda bai. Hij lachte van plezier en Saeeda bai moest wel teruglachen, of ze wilde of niet. Hij was eenvoudig en smetteloos gekleed in een netjes gesteven witte kurta-pyjama. Het fijne chikan borduursel op zijn kurta kwam terug in het borduursel op zijn mooie witkatoenen muts. Ook zijn schoenen – zachtleren juti’s met een puntige neus – waren wit.

‘Hoe bent u gekomen?’ vroeg Saeeda bai.

‘Te voet.’

‘Wel stoffig, voor zulke mooie kleren.’

‘Het is maar een paar minuten lopen,’ zei Maan eenvoudig.

‘Gaat u toch zitten alstublieft.’

Maan nam in kleermakerszit plaats op de met wit laken bedekte vloer.

Saeeda bai begon bedrijvig paan klaar te maken. Maan zat bewonderend naar haar te kijken.

‘Gisteren ben ik ook langsgekomen, maar toen had ik minder geluk.’

‘Weet ik, weet ik. Die idoot van een bewaker had u weggestuurd. Wat moet ik zeggen? We zijn nu eenmaal niet allemaal met onderscheidingsvermogen gezegend...’

‘Maar vandaag ben ik er,’ zei Maan, enigszins overbodig.

‘Waar Dagh ook zit, daar blijft hij zitten?’ vroeg Saeeda bai met een lachje. Met neergeslagen blik strooide ze hier en daar wat witte kalk over de betelbladeren.

‘Ditmaal verlaat hij uw bijeenkomst misschien wel helemaal niet,’ zei Maan.

Omdat ze hem niet rechtstreeks aankeek kon hij haar onbekommerd opnemen. Ze had haar sari over haar hoofd getrokken voordat hij was binnengekomen. Maar de zachte, gladde huid van haar hals en schouders was zichtbaar terwijl ze over haar taak gebogen zat, en Maan vond de ronding van haar nek van een onbeschrijflijke bekoorlijkheid.

Toen ze twee paans klaar had spietste ze die aan een kleine zilveren tandenstoker met kwastjes en hield ze hem voor. Hij nam ze aan en stopte ze in zijn mond, aangenaam verrast door de smaak van kokos, een ingrediënt dat Saeeda bai altijd graag aan haar paan toevoegde.

‘Ik zie dat u een Gandhi-muts van eigen ontwerp draagt,’ zei ze, nadat ze zelf ook een paar paans in haar mond had gestoken. Ishaq Khan en Motu Chand bood ze niets aan, maar die leken dan ook nagenoeg in de achtergrond opgelost.

Maan ging met zijn hand naar de zijkant van zijn geborduurde witte muts, nerveus en onzeker.

‘Nee nee, Dagh sahib, maakt u zich niet druk. Het is hier geen kerk, hoor.’ Saeeda bai keek hem aan en zei: ‘Het deed me denken aan andere witte mutsen die je in Brahmpur ziet rondobberen. De hoofden eronder beginnen de laatste tijd meer praatjes te krijgen.’

‘Straks rekent u me het toeval van mijn afkomst nog aan.’

‘Welnee,’ zei Saeeda bai. ‘Uw vader is altijd een beschermheer van de kunst geweest. Het zijn de andere Congres-wallahs aan wie ik dacht.’

‘Misschien moet ik volgende keer maar een andere kleur muts opzetten,’ zei Maan.

Saeeda bai trok een wenkbrauw op.

‘Aangenomen dat ik tot u word toegelaten,’ voegde Maan er nederig aan toe.

Wat een wellevende jongeman, dacht Saeeda bai bij zichzelf. Ze beduidde Motu Chand de tabla en het harmonium te halen, die in een hoek van de kamer stonden, en zei tegen Maan: ‘Zo, en wat wenst hazrat Dagh dat we voor hem gaan zingen?’

Maan liet alle badinage varen en zei: ‘Nou ja... wat u maar wilt.’

Saeeda bai drukte een toets van het harmonium in om de tabla en de sarangi te helpen stemmen en zei: ‘Geen ghazel, hoop ik.’

‘O nee?’ zei Maan teleurgesteld.

‘Ghazelen horen bij openbare bijeenkomsten of bij de intimiteit van geliefden,’ zei Saeeda bai. ‘Ik zal zingen wat mijn familie haar grootste reputatie heeft bezorgd en wat mijn ustad me het beste geleerd heeft.’

Ze zette een thumri in raga Pilu in: ‘Waarom spreekt ge toch niet tegen me?’, en Maans gezicht klaarde op. Terwijl zij zong raakte hij als vanzelf in een roes. De aanblik van haar gezicht, de klank van haar stem en de geur van haar parfum versmolten met zijn geluksgevoel.

Na een stuk of drie thumri’s en een dadra gaf Saeeda bai te kennen dat ze moe was en dat Maan moest vertrekken.

Hij ging met tegenzin weg, al gaf hij meer blijk van opgewektheid dan van tegenzin. Beneden kreeg de bewaker tot diens verbazing een briefje van vijf roepie toegestopt.

Eenmaal op straat was Maan in de wolken.

Op een dag zal ze een ghazel voor me zingen, verzekerde hij zichzelf. Dat zal ze, dat zal ze beslist.

Het was zondagochtend. De lucht was licht en helder. Op de wekelijkse vogelmarkt bij de Barsaat Mahal was het een drukte van belang. Duizenden vogels – beo's, patrijzen, duiven, parkieten – vechtvoegels, consumptievoegels, hardloopvoegels, sprekende vogels – zaten of fladderden in kooien van ijzer of bamboe in kraampjes van waaruit kooplieden luidkeels de kwaliteit en de voordelige prijs van hun negotie aanprezen. Het trottoir was door de vogelmarkt in beslag genomen, en kopers of voorbijgangers als Ishaq moesten over de straatweg lopen, laverend tussen riksja's, fietsen en een enkele tonga.

Er was zelfs een stalletje met boeken over vogels. Ishaq pakte een dun, in vlekkerige letters gedrukt pocketje over uilen en bezweringsformules en bladerde het vluchtig door om te zien waarvoor die onfortuinlijke vogel kon dienen. Het bleek een boekje over hindoeïstische zwarte magie te zijn, *De tantra van uilen*, maar was in het Urdu. Hij las:

Probaat middel om een betrekking te bemachtigen

Neem de staartveren van een uil en een kraai en verbrand die tezamen in een vuur van mangohout totdat ze tot as zijn vergaan. Brengt u deze as als een kasteteken aan op uw voorhoofd wanneer u een betrekking gaat zoeken, dan bemachtigt u die zeer zeker.

Hij trok zijn wenkbrauwen op en las verder:

Methode om een vrouw in uw macht te houden

Als u een vrouw onder de duim wilt houden en wenst te voorkomen dat ze onder de invloed van een ander geraakt, past u dan de hieronder beschreven techniek toe:

Neem gelijke delen van het bloed van een uil, een boshoen en een vleermuis, smeer het mengsel op uw penis en heb daarna gemeenschap met de vrouw. Dan zal ze nooit meer een andere man begeren.

Ishaq werd er bijna onpasselijk van. Die hindoes ook! dacht hij. In een opwelling kocht hij het boek; het leek hem een uitstekend middel om zijn vriend Motu Chand op stang te jagen.

'Ik heb er ook nog een over gieren,' zei de boekverkoper gedienschtig.

'Nee, meer hoef ik niet,' zei Ishaq en hij liep verder.

Hij bleef staan bij een kraampje waar in een met duigen omspannen kooi een groot aantal piepkleine, bijna vormeloze grijsgroene bolletjes stoppelig vlees lag opgesloten.

'Hé!' zei hij.

Zijn belangstelling had onmiddellijk effect op de witgemutste verkoper, die hem taxerend opnam, met een snelle blik op het boek dat hij in zijn hand had.

‘Dat zijn geen gewone parkieten, huzoor, het zijn bergparkieten, Grote Alexanderparkieten zoals de Engelse sahibs zeggen.’

De Engelsen waren al meer dan drie jaar weg, maar dat zag Ishaq maar door de vingers.

‘Weet ik, weet ik,’ zei hij.

‘Ik zie het altijd meteen als ik een kenner voor me heb,’ zei de verkoper op buitengewoon innemende toon. ‘Waarom neemt u deze niet? Maar twee roepie – en hij zal zingen als een engel.’

‘Een mannelijke of een vrouwelijke engel?’ vroeg Ishaq streng.

Op slag werd de verkoper kruiperig.

‘O, neemt u me niet kwalijk, neemt u me niet kwalijk. De mensen zijn hier zo dom dat je het haast niet opbrengt om afstand te doen van je veelbelovendste vogels, maar voor iemand met verstand van parkieten heb ik alles over, alles. Neemt u deze maar, huzoor.’ En hij koos er een met een grotere kop, een mannetje.

Ishaq hield hem even in zijn handen en zette hem toen in de kooi terug. Hoofdschuddend zei de man: ‘Wat kan ik een echte liefhebber nu voor beters bieden dan dit? Wilt u soms een vogel uit het district Rudhia? Of uit de bergen van Horshana? Die praten nog beter dan beo’s.’

Ishaq zei eenvoudigweg: ‘Laat me maar eens iets zien dat echt de moeite waard is.’

De man dook achter in zijn kraampje en opende een kooi waarin, dicht tegen elkaar aan gekropen, drie halfvolgroeide vogeltjes zaten. Ishaq bekeek ze zwijgend en vroeg toen of hij er een mocht zien.

Glimlachend dacht hij aan de parkieten die hij had gekend. Zijn tante was dol op parkieten en had er een die al zeventien was. ‘Deze,’ zei hij tegen de man. ‘En u zult al wel hebben begrepen dat u mij over de prijs ook niets wijs hoeft te maken.’

Ze marchandeerden nog een poosje. Tot het moment waarop het geld van eigenaar verwisselde maakte de verkoper een wat wrokkige indruk. Maar toen Ishaq aanstalten maakte om weg te gaan – zijn aankoop knus in zijn zakdoek – zei hij bezorgd: ‘Laat u me weten hoe het met hem gaat, de volgende keer dat u langskomt?’

‘Hoe heet u?’ vroeg Ishaq.

‘Muhammad Ismail, huzoor. En u?’

‘Ishaq Khan.’

‘Dan zijn we broers!’ zei de verkoper stralend. ‘U moet uw vogels altijd bij mij komen kopen.’

‘Ja ja,’ stemde Ishaq in, en haastig liep hij weg. Daar had hij een goed vogeltje aan, het zou het hart van de jonge Tasneem in verrukking brengen.

Ishaq ging naar huis, lunchte en gaf de vogel een beetje meel met water. Daarna ging hij met de parkiet in zijn zakdoek op weg naar Saeeda bai. Af en toe bekeek hij hem bewonderend en bedacht wat een uitstekende, intelligente vogel het in aanleg was. Hij was in een opperbest humeur. Een goede Alexanderparkiet was zijn favoriete soort papegaai. Onderweg naar de Nabiganj liep hij bijna tegen een handkar op.

Tegen vieren arriveerde hij bij Saeeda bai, waar hij Tasneem vertelde dat hij iets voor haar had meegebracht. Ze moest raden wat het was.

‘Niet plagen, Ishaq bhai,’ zei ze, haar mooie grote ogen strak op hem gevestigd. ‘Zeg alsjeblieft wat het is.’

Ishaq bedacht dat ‘gazelle-achtig’ echt op Tasneem van toepassing was. Met haar fijne trekken en lange, slanke gestalte leek ze niet erg op haar oudere zuster. Haar ogen waren vochtig, haar blik zachtmoedig. Ze was levendig, maar leek altijd op het punt te staan zó weg te kunnen vluchten.

‘Waarom blijf je me toch zo hardnekkig bhai noemen?’ vroeg hij.

‘Omdat je eigenlijk mijn broer bent,’ zei Tasneem. ‘En ik heb er een nodig ook. Dat je dit geschenk voor me meeneemt bewijst het. Toe, laat me nu niet langer in spanning. Is het iets om aan te trekken?’

‘O nee – dat heeft jouw schoonheid niet nodig,’ zei Ishaq glimlachend.

‘Zulke dingen mag je niet zeggen,’ zei Tasneem streng. ‘Als Apa je zou horen, dan zwaaide er wat.’

‘Goed dan, hier is het...’ En Ishaq haalde iets te voorschijn wat eruitzag als een zacht bolletje dons, gewikkeld in een zakdoek.

‘Een knot wol! Dus ik moet een paar sokken voor je breien. Ja zeg, dat ben ik niet van plan. Ik heb wel wat beters te doen.’

‘Wat dan?’ vroeg Ishaq.

‘Nou...’ begon Tasneem, en daarop zweeg ze. Ze wierp een onzekere blik in een langwerpige spiegel aan de muur. Ja, wat deed ze eigenlijk? Groente snijden om de kokkin te helpen, met haar zusje praten, romans lezen, met het dienstmeisje kletsen, over het leven nadenken. Maar voordat ze zich al te grondig in dit onderwerp kon verdiepen, bewoog het bolletje, en haar ogen begonnen te stralen van plezier.

‘Dus je ziet...’ zei Ishaq. ‘Het is een muis.’

‘Nietwaar...’ zei Tasneem minachtend. ‘Het is een vogel. Ik ben geen kind, hoor.’

‘En ik ben ook niet bepaald je broer, hoor,’ zei Ishaq. Hij bevrijdde de parkiet uit de zakdoek en ze bekeken hem samen. Daarna zette hij hem naast een roodgelakte vaas op een tafeltje. Het stoppelige bolletje vlees zag er nogal weerzinwekkend uit.

‘Wat snoezig,’ zei Tasneem.

‘Ik heb hem vanochtend uitgekozen,’ zei Ishaq. ‘Het heeft me uren gekost, maar ik wilde er een die precies geschikt voor jou was.’

Tasneem keek naar de vogel, stak haar hand uit en raakte hem aan. Ondanks zijn stoppels was hij fluweelzacht. Hij had een lichte zweem van groen over zich; zijn veren begonnen nog maar net uit te komen.

‘Een parkiet?’

‘Ja, maar geen gewone. Het is een bergparkiet. Hij zal net zo gaan goed praten als een beo.’

Na de dood van Mohsina bai was haar uiterst praatgrage beo haar snel gevolgd. Zonder die vogel had Tasneem zich nog eenzamer gevoeld, maar ze was blij dat Ishaq geen nieuwe beo maar iets heel anders voor haar mee had gebracht. Dat was des te attenter van hem.

‘Hoe heet hij?’

Ishaq moest lachen. ‘Waarom wil je hem een naam geven? Gewoon “tota” is genoeg. Het is geen strijdros, dat Ruksh of Bucephalus moet heten.’

Beiden stonden naar het parkietenjonkie te kijken. Ze staken tegelijk een hand uit om hem aan te raken. Tasneem trok de hare snel terug.

‘Toe maar,’ zei Ishaq. ‘Ik heb hem de hele dag al gehad.’

‘Heeft hij iets gegeten?’

‘Een beetje meel met water,’ zei Ishaq.

‘Hoe komen ze aan zulke kleine vogeltjes?’ vroeg Tasneem.

Hun ogen waren op gelijke hoogte, en terwijl Ishaq naar de gele sjaal keek die haar hoofd bedekte, merkte hij dat hij praatte zonder te beseffen wat hij zei.

‘O, ze halen ze uit het nest als nog heel jong zijn... als je dat niet doet leren ze niet praten... en je moet een mannetje hebben... die krijgen een mooie roze met zwarte ring om hun hals... en mannetjes zijn intelligenter. De beste praters komen uit de bergen, hè. Het marktkraampje had er drie uit hetzelfde nest, en ik moest heel goed nadenken voor ik wist welke...’

‘Wil je zeggen dat hij van zijn broertjes en zusjes gescheiden is?’ viel Tasneem hem in de rede.

‘Ja, natuurlijk,’ zei Ishaq. ‘Dat moest wel. Als je er twee neemt leren ze ons nooit napraten.’

‘Wat wreed,’ zei Tasneem. Haar ogen werden vochtig.

‘Maar hij was al uit het nest gehaald toen ik hem kocht,’ zei Ishaq, ontdaan dat hij haar van streek had gemaakt. ‘Als je ze terugzet worden ze door hun ouders verstoten.’ Hij legde zijn hand op de hare – die ze niet meteen terugtrok – en zei: ‘Voortaan is het jouw taak om hem een mooi leven te geven. Maak maar een nestje van lappen voor hem in de kooi waar je moeder vroeger haar beo in had. En geef hem de eerste dagen wat meel van kekererwten met water of een hapje geweekte dal. Als hij die kooi niet prettig vindt koop ik wel een andere voor hem.’

Tasneem trok zachtjes haar hand onder die van Ishaq uit. Arme parkiet, bemind en onvrij! Hij mocht de ene kooi verruilen voor een andere. En zij zou deze vier muren verruilen voor vier andere. Daar zou haar vijftien jaar oudere, wereldwijze zuster nu wel spoedig op toezien. En dan...

‘Soms wou ik dat ik kon vliegen...’ Ze zweeg, verlegen.

Ishaq keek haar ernstig aan. ‘Het is maar goed dat we dat niet kunnen, Tasneem – denk je eens in wat een verwarring dat zou geven! De politie heeft zo al moeite genoeg om het verkeer in Chowk onder controle te houden – maar als we behalve lopen ook konden vliegen, dan zou het wel honderdmaal erger zijn.’

Tasneem probeerde haar gezicht in de plooi te houden.

‘Maar het zou nog erger zijn als vogels net als wij alleen maar konden lopen,’ ging Ishaq verder. ‘Moet je je voorstellen, hoe ze ’s avonds over de Nabiganj heen en weer zouden slenteren met hun wandelstok.’

Nu lachte ze. Ook Ishaq schoot in de lach, en ze hadden allebei zo’n plezier in het beeld dat ze hadden opgeroepen dat ze de tranen over hun wangen voelden rollen. Ishaq veegde ze af met zijn hand, Tasneem met haar gele dupatta. Hun lach schalde door het huis.

Het parkietenjong zat doodstil naast de roodgelakte vaas op het tafeltje; zijn doorschijnende keeltje ging op en neer.

Saeeda bai, uit haar middagslaapje gewekt, kwam binnen en zei verbaasd, met een ietwat strenge ondertoon in haar stem: ‘Ishaq... wat heeft dit allemaal te betekenen? Is een mens dan zelfs ’s middags geen rust vergund?’ Toen viel haar blik op het parkietenjong, en ze klakte geërgerd met haar tong.

‘Nee... geen vogels meer hier in huis. Die ellendige beo van mijn moeder heeft me al genoeg problemen bezorgd.’ Ze zweeg even en zei er toen achteraan: ‘Eén zanger is wel genoeg voor een huishouden. Doe hem weg.’

2.16

Niemand zei iets. Na een poosje verbrak Saeeda bai de stilte. ‘Wat ben je vroeg, Ishaq,’ zei ze.

Ishaq keek schuld bewust. Tasneem sloeg haar blik neer, met een ingehouden snik. De parkiet deed een zwakke poging om in beweging te komen. Saeeda bai keek van de een naar de ander en zei opeens: ‘Waar is je sarangi trouwens?’

Ishaq realiseerde zich dat hij die niet eens had meegenomen. Hij werd rood.

‘Vergeeten. Ik was met mijn gedachten bij de parkiet.’

‘En wat nu?’

‘Ik ga hem meteen halen natuurlijk.’

‘De radja van Marh heeft laten weten dat hij vanavond komt.’

‘Ik ga al,’ zei Ishaq, en daarna, met een blik op Tasneem: ‘Zal ik de parkiet meenemen?’

‘Nee, nee...’ zei Saeeda bai, ‘waarom zou je die willen meenemen? Ga je sarangi nou maar halen. En schiet een beetje op.’

Ishaq vertrok ijlings.

Tasneem, wie het huilen nader had gestaan dan het lachen, keek haar zuster dankbaar aan. Maar Saeeda bai was ver weg. Het gedoe met de vogel had haar uit een vreemde, beklemmende droom gewekt die met haar moeders dood en haar eigen vroegere leven samenhang, en toen Ishaq wegging had die sfeer van angst en zelfs schuldgevoel haar weer overvallen.

Tasneem zag dat haar zuster opeens bedroefd was en pakte haar hand.

‘Wat is er, apa?’ vroeg ze, met het respectvolle koosnaampje waarmee ze haar oudere zuster altijd aansprak.

Saeeda bai barstte in snikken uit, drukte Tasneem dicht tegen zich aan en kustte haar op het voorhoofd en de wangen.

‘Jij bent het enige ter wereld waar ik om geef,’ zei ze. ‘Moge God je geluk behoeden...’

Tasneem sloeg haar armen om haar heen en zei: ‘Maar waarom huil je dan, apa? Waarom ben je zo overstuurd? Moet je soms aan het graf van ammi-jaan denken?’

‘Ja ja, daar komt het door, ja,’ zei Saeeda bai vlug, en ze draaide zich om. ‘Maar ga nu maar gauw die kooi uit ammi-jaans oude kamer halen. Poets hem op en breng hem hier. En zet even wat dal in de week – chané ki daal, dan kan hij dat straks eten.’

Tasneem vertrok naar de keuken. Enigszins verwezen ging Saeeda bai zitten. Toen nam ze het parkietje in haar handen om het warm te houden. Zo zat ze toen het dienstmeisje het vertrek in kwam met de mededeling dat er iemand van de nawab sahib aan de deur was.

Saeeda bai vermande zich en droogde haar ogen. ‘Laat maar binnen,’ zei ze.

Maar toen Firoz binnenkwam, knap en vriendelijk, zijn elegante wandelstok losjes in zijn rechterhand, hapte ze verschrikt naar adem.

‘U?’

‘Ja,’ zei Firoz. ‘Ik kom een envelop van mijn vader afgeven.’

‘Wat bent u laat... Ik bedoel, anders stuurt hij ’s ochtends altijd iemand,’ prevelde Saeeda bai terwijl ze haar verwarring meester trachtte te worden. ‘Gaat u zitten, gaat u zitten.’

Tot nu toe had de nawab sahib een bediende met de maandelijksse envelop gestuurd. De afgelopen twee maanden altijd net een paar dagen nadat ze ongesteld was geweest, herinnerde Saeeda bai zich. En deze maand ook, natuurlijk...

Haar gedachtengang werd onderbroken door Firoz, die zei: ‘Ik kwam toevallig mijn vaders secretaris tegen toen die net op weg wilde gaan...’

‘Ja ja.’ Saeeda bai zag er ontdaan uit. Firoz vroeg zich af waarom zijn verschijning haar zo van streek had gemaakt. Dat de nawab sahib en Saeeda bai’s

moeder jaren geleden iets met elkaar hadden gehad en zijn vader haar elke maand een kleinigheidje was blijven sturen om het gezin te helpen, daarvan kon ze toch niet zo uit haar doen zijn geraakt? Toen begreep hij dat ze al voor zijn komst over iets heel anders ontdaan moest zijn geweest.

Ik kom op een slecht moment, dacht hij, en hij besloot weg te gaan.

Tasneem kwam binnen met de koperen vogelkooi en hield abrupt haar pas in toen ze hem zag.

Ze keken elkaar aan. Voor Tasneem was Firoz de zoveelste knappe aanbieder van haar zusje – maar wel een verbluffend knappe. Vlug sloeg ze haar blik neer, en daarop keek ze hem weer aan.

Zo bleef ze daar staan met haar gele dupatta, de vogelkooi in haar rechterhand, haar mond een tikje geopend van verbazing – misschien vanwege de zijne. Firoz gaapte haar aan, als aan de grond genageld.

‘Hebben wij elkaar al eens ontmoet?’ vroeg hij vriendelijk, met wild kloppend hart.

Tasneem wilde net antwoorden toen Saeeda bai zei: ‘Als mijn zuster het huis uit gaat neemt ze altijd de purdah in acht. En dit is de eerste keer dat de nawabzada mijn nederige woning vereert met zijn komst. Dus u kunt elkaar onmogelijk ontmoet hebben. Zet die kooi maar neer, Tasneem, en ga verder met je Arabische huiswerk. Ik heb niet voor niets een nieuwe leraar voor je aangesteld.’

‘Maar...’ begon Tasneem.

‘Ga nu meteen naar je kamer. Ik zorg wel voor de vogel. Heb je die dal al in de week gezet?’

‘Ik...’

‘Ga dat dan nu meteen doen. Moet die vogel soms omkomen van de honger?’

Toen de verbijsterde Tasneem de kamer uit was probeerde Firoz weer tot zichzelf te komen. Zijn mond was droog. Hij was merkwaardig ontredderd. We hebben elkaar wel degelijk ontmoet, dacht hij, zo niet op dit ondermaanse, dan toch vast in een vorig leven. Die gedachte, die indruiste tegen de religie die hij officieel beleed, trof hem daarom des te sterker. Het meisje met de vogelkooi had in die paar korte ogenblikken een buitengewoon diepe, verwarrende indruk op hem gemaakt.

Na een beknopte uitwisseling van beleefdheden met Saeeda bai, die even weinig aandacht voor zijn woorden leek te hebben als hij voor de hare, liep hij langzaam naar buiten.

Saeeda bai bleef een paar minuten doodstil op de bank zitten. Nog altijd lagen haar handen koesterend om de parkiet. Zo te zien was hij in slaap gevallen. Ze wikkelde hem warm in een lapje en legde hem weer naast de rode vaas. Buiten hoorde ze de oproep tot het avondgebed, en ze bedekte haar hoofd.

Overal in India en overal op aarde gaat de zon of de schaduw van de duisternis, glijdend van oost naar west, vergezeld van de oproep tot gebed en knielt een golf van mensen neer om tot God te bidden. Elke dag rollen er vijf golven – een per namaaz – over de wereldbol, van lengtegraad tot lengtegraad. De samenstellende bestanddelen veranderen van richting als ijzervijlsel in de buurt van een magneet, en keren zich naar het huis van God in Mekka. Saeeda bai stond op en ging naar een achterkamertje, waar ze de rituele wassing verrichtte en haar gebeden aanhief.

In de naam van God, de erbarmmer, de barmhartige.

Lof zij God, de Heer van de wereldbewoners,
de erbarmmer, de barmhartige,
de heerser op de oordeelsdag.
U dienen wij en U vragen wij om hulp.
Leid ons op de juiste weg,
de weg van hen aan wie U genade geschonken hebt,
op wie geen toorn rust en die niet dwalen.

Maar al die tijd, en telkens als ze daarna weer knielde en zich plat uitstreekte, kwam er steeds opnieuw één schrikwekkende regel uit het heilige boek in haar op, keer op keer:

En alleen God weet wat je verborgen houdt
en wat je openbaart.

2.17

Saeeda bai's knappe jonge dienstmeisje Bibbo voelde dat haar mevrouw van streek was en bedacht dat ze haar misschien kon opmonteren met een gesprekje over de radja van Marh, die die avond zou komen. Nu was de radja, met zijn tijgerjachtpartijen en bergvestingen, zijn reputatie van tempelbouwer en tiran en zijn zonderlinge seksuele voorkeuren, niet het ideale onderwerp voor een vrolijk intermezzo. Hij was er vanwege de aanleg van de fundamenten voor zijn nieuwste onderneming, een tempel van Shiva, in het hart van de oude stad. De tempel zou pal naast de grote moskee komen te staan die tweeënhalve eeuw daarvoor op last van keizer Aurangzeb was gebouwd op de ruïnes van een oudere tempel van Shiva. Als de radja van Marh zijn zin had gekregen, zou het fundament van zijn tempel op het puin van de moskee zelf zijn opgetrokken.

Gezien zijn achtergrond was het curieus dat de radja van Marh ooit zo stapelgek op Saeeda bai was geweest dat hij haar een paar jaar geleden ten huwelijk had gevraagd, hoewel ze er niet over peinsde haar islamitische geloof af

te zweren. Saeeda bai had zo'n onbehaaglijk gevoel gekregen bij het idee dat ze zijn vrouw zou worden, dat ze hem onmogelijke voorwaarden had gesteld. Hij moest al zijn potentiële erfgenamen via zijn huidige echtgenote onterven en Marh nalaten aan zijn oudste zoon van Saeeda bai – aangenomen dat ze zoons kreeg. Die eis stelde ze ondanks het feit dat de rani van Marh en de rani-douairière van Marh haar beiden met grote vriendelijkheid hadden bejegend toen ze naar het vorstendom was ontboden voor een optreden bij de bruiloft van de zuster van de radja; ze was gesteld op de rani's en wist dat haar voorwaarden onmogelijk te accepteren waren. Maar de radja dacht meer met zijn kruis dan met zijn brein. Hij accepteerde de voorwaarden en Saeeda bai, klemgezet, had geen andere keus dan ernstig ziek worden en van onderdanige artsen te horen krijgen dat ze een verhuizing van de stad naar een vorstendom in de bergen hoogstwaarschijnlijk niet zou overleven.

De radja, die uiterlijk veel weghad van een enorme waterbuffel, schraapte een tijdje vervaarlijk met zijn hoeven over de grond. Hij verdacht haar van een complot en ontstak in beschonken en, letterlijk, bloeddorstige razernij. Vermoedelijk was het enige wat hem ervan weerhield Saeeda bai uit de weg te laten ruimen de wetenschap dat de Britten hem, als ze daar lucht van kregen, waarschijnlijk zouden afzetten – zoals ze dat ook met andere radja's en zelfs maharadja's hadden gedaan vanwege vergelijkbare schandalen en moorden.

Het fijne van die geschiedenis wist het dienstmeisje Bibbo niet, maar wel kende ze de roddel dat de radja haar mevrouw een paar jaar eerder ten huwelijk had gevraagd. Saeeda bai zat tegen Tasneems vogel te praten – ietwat voorbarig gezien zijn miniformaatje, maar volgens haar leerden vogels het zo het beste – toen Bibbo binnenkwam.

'Moeten er voor de radja sahib nog bijzondere voorbereidingen worden getroffen?' vroeg ze.

'Hoezo? Nee, natuurlijk niet,' zei Saeeda bai.

'Misschien moet ik even een krans van goudsbloemen gaan kopen...'

'Ben je gek, Bibbo?'

'...dan heeft hij wat te eten.'

Saeeda bai glimlachte.

'Moeten we straks naar Marh verhuizen, rani sahiba?' ging Bibbo verder.

'Ach, hou toch op,' zei Saeeda bai.

'Maar wie een staat moet regeren...'

'Tegenwoordig regeert niemand zijn eigen staat nog echt, regeren doen ze in Delhi,' zei Saeeda bai. 'En hoor eens, Bibbo, ik zou niet met de kroon moeten trouwen maar met de buffel eronder. Ga nu maar, je bederft de opvoeding van die parkiet.'

Het dienstmeisje draaide zich al om.

'O ja, en haal even een beetje suiker, en kijk dan meteen of die dal die je in de week hebt gezet al zacht is. Maar dat zal wel niet.'

Saeeda bai hervatte haar gesprek met de parkiet, die in een nest van schone lapjes zat midden in de koperen kooi die eens de beo van Mohsina bai had gehuisvest.

‘Tja, Miya Mitthu,’ zei Saeeda bai wat bedroefd tegen de parkiet, ‘fatsoenlijke, optimistische dingen leer je het beste als je nog jong bent, anders ben je voor het leven bedorven, net als die grofgebekte beo. Zoals men zegt, als je je alif-be-pe-te niet goed leert zul je het nooit tot schoonschrijver brengen. Wat heb je daar zelf op te zeggen? Wil je graag leren?’

Het ongevederde balletje vlees was niet tot antwoorden in staat en zei dan ook niets.

‘Neem mij nu,’ zei Saeeda bai. ‘Ik voel me nog jong, al geef ik toe dat ik natuurlijk niet zo jong ben als jij. Straks moet ik de avond doorbrengen met een afzichtelijke man van vijfenvijftig, die in zijn neus pulkt en boert en zich al heeft laten vollopen voor hij hier is. En die zal willen dat ik liefdesliedjes voor hem zing. Iedereen vindt mij de belichaming van liefdesromantiek, Miya Mitthu, maar wie bekommert zich om mijn gevoelens? Hoe kan ik nu iets voelen voor die oerbeesten die net zulke zwabberende lellen onder hun kinnebak hebben als de ouwe koeien die door Chowk rondzwerven?’

De parkiet deed zijn snavel open.

‘Miya Mitthu,’ zei Saeeda bai.

De parkiet schommelde licht heen en weer. Zijn grote kop had iets wiebeligs.

‘Miya Mitthu,’ zei Saeeda bai nog eens, in een poging hem de lettergrepen in het geheugen te prenten.

De parkiet deed zijn snavel dicht.

‘Eigenlijk wil ik vanavond niemand vermaken maar zelf vermaakt worden. Door iemand die jong en knap is,’ zei ze erbij.

En ze glimlachte bij de gedachte aan Maan.

‘Wat vind jij van hem, Miya Mitthu?’ ging ze verder. ‘O, neem me niet kwalijk, jij kent Dagh sahib nog niet, je hebt hier vandaag pas je opwachting gemaakt. En je zult wel honger hebben, daarom wil je niet met me praten – op een lege maag kun je nu eenmaal geen bhajans zingen. Het spijt me dat de bediening in deze zaak zo traag is, maar Bibbo is nogal een warhoofdje.’

Waarop Bibbo al gauw binnenkwam en de parkiet te eten kreeg.

De oude kokkin had bedacht dat het beter was om het beetje dal voor de vogel te koken en daarna te laten afkoelen dan het alleen te laten weken. Nu kwam zij ook even naar hem kijken.

Ishaq Khan kwam binnen met zijn sarangi, lichtelijk beschaamd.

Motu Chand kwam binnen en bewonderde de parkiet.

Tasneem legde de roman weg waarin ze had zitten lezen en kwam binnen om een paar keer achter elkaar ‘Miya Mitthu’ en ‘Mitthu Miya’ tegen de parkiet

te zeggen, waarbij ze Ishaq telkens weer in verrukking bracht. Van zijn vogel hield ze tenminste.

En ten slotte werd de radja van Marh aangekondigd.

2.18

Zijne hoogheid de radja van Marh was bij aankomst minder dronken dan anders, maar herstelde die toestand alras. Hij had een fles Black Dog bij zich, zijn lievelingswhisky. Dat deed Saeeda bai direct denken aan een van zijn minder prettige eigenschappen, en wel dat hij onvoorstelbaar opgewonden raakte bij de aanblik van copulerende honden. Toen ze in Marh was had hij tot tweemaal toe een loopse teef laten bespringen. Dat was het voorspel tot het moment waarop hij zijn vette lijf op Saeeda bai wierp.

Een en ander had zich een paar jaar voor de Onafhankelijkheid afgespeeld, en ondanks haar weerzin had Saeeda bai niet meteen kans gezien om weg te komen uit Marh, waarover de onbehouwen radja, slechts in toom gehouden door een opeenvolging van walgende maar tactvolle Britse residenten, een absolute heerschappij voerde. Later was ze te bang voor de wrede vadsige man en het geboefte dat hij in dienst had om haar betrekkingen met hem rigoureuus te verbreken. Ze kon alleen maar hopen dat hij mettertijd minder vaak naar Brahmipur zou komen.

De radja was verloederd geraakt na zijn studietijd in Brahmipur, toen hij er nog enigszins mee door leek te kunnen. Zijn zoon, die door de rani en de rani-douairière was behoed voor de leefwijze van zijn vader, studeerde nu zelf aan de universiteit van Brahmipur; ongetwijfeld zou hij als volwassen man, eenmaal terug in het feodale Marh, de moederlijke invloed van zich afschudden en net zo tamas-achtig als zijn vader: dom, wreed, laks en vuns.

De vader liet de zoon links liggen tijdens zijn verblijf in de stad en bezocht een hele reeks courtisanes en prostituees. Vandaag was Saeeda bai weer eens aan de beurt. Hij arriveerde getooid met diamantjes in zijn oren en een robijn op zijn zijden tulband, en sterk naar muskusolie riekend. Boven legde hij een zijden beursje met vijfhonderd roepie op een tafeltje bij de deur van het vertrek waar Saeeda bai ontving. Daar liet hij zich in een langwerpige witte peluw op de met witte lakens bedekte vloer zakken en zocht om zich heen naar glazen. Die stonden op de lage tafel met de tabla en het harmonium. De Black Dog werd geopend en de whisky in twee glazen geschonken. De muzikanten bleven beneden.

‘Hoe lang is het al geleden sinds deze ogen u voor het laatst hebben gezien...’ zei Saeeda bai, die een slokje whisky nam en een rilling onderdrukte bij de sterke smaak.

De radja werd zo door zijn glas in beslag genomen dat het niet bij hem opkwam te antwoorden.

‘U bent tegenwoordig al even moeilijk in het vizier te krijgen als de maan op Id.’

De radja bromde wat bij dat grapje. Nadat hij een paar whisky’s achterover had geslagen, werd hij toeschietelijker; hij zei hoe mooi ze eruitzag... en duwde haar lodderig naar de deur van de slaapkamer.

Na een halfuur kwamen ze weer naar buiten en werden de muzikanten boven geroepen. Saeeda bai maakte een ietwat onpasselijke indruk.

Hij liet haar dezelfde reeks ghazelen zingen als altijd; zij zong ze met dezelfde snik in haar stem bij dezelfde hartverscheurende verzen – iets wat haar moeiteloos afging. Ze deed lang met haar glas whisky. De radja had inmiddels een derde van zijn fles op en zijn ogen begonnen rooddoorlopen te raken. Af en toe riep hij lukraak: ‘wah! wah!’, boerde, snoof, gaapte of krabde zich in zijn kruis.

2.19

Terwijl daarboven de ghazelen elkaar opvolgden liep Maan naar het huis. Vanaf de straat kon hij niet horen dat er gezongen werd. Hij zei tegen de bewaker dat hij Saeeda bai wilde spreken, maar de onverstoorbare man zei dat ze zich niet goed voelde.

‘O,’ zei Maan bezorgd. ‘Laat me binnen – dan kan ik zien wat er met haar is – misschien kan ik er een dokter bij halen.’

‘Begum sahiba ontvangt vandaag niet.’

‘Maar ik heb iets voor haar,’ zei Maan, die een groot boek in zijn linkerhand had. Hij stak zijn rechterhand in zijn zak en haalde zijn portefeuille te voorschijn. ‘Kunt u zorgen dat ze het krijgt?’

‘Jawel, huzoor,’ zei de bewaker terwijl hij een briefje van vijf roepie aannam.

‘Nou, goed dan...’ zei Maan, en met een teleurgestelde blik op het rozerode huis achter het lage groene hek liep hij langzaam weg.

Even later ging de bewaker met het boek naar de voordeur en gaf het aan Bibbo.

‘Hè – voor mij?’ zei Bibbo koket.

De bewaker keek haar aan met een dusdanig gebrek aan uitdrukking dat dat op zich al een uitdrukking was.

‘Nee. En zeg tegen de begum sahiba dat het van de jongeman is die laatst bij haar op bezoek was.’

‘Die je zo’n last met de begum sahiba heeft bezorgd?’

‘Ik heb nergens last mee gehad.’

En de bewaker ging terug naar het hek.

Bibbo giechelde en deed de deur dicht. Ze keek het boek even in. Het was heel mooi en behalve tekst stonden er ook afbeeldingen in van smachtende

mannen en vrouwen in diverse romantische entourages. Er was één plaatje bij dat haar vooral beviel. Een vrouw in een zwart gewaad knielde bij een graf. Haar ogen waren gesloten. Boven een hoge muur op de achtergrond zag je een sterrenhemel. Op de voorgrond stond een kleine, knoestige, kale boom waarvan de wortels tussen grote stenen gekronkeld lagen. Bibbo bleef er korte tijd verwonderd naar kijken. Daarna sloeg ze het boek dicht om het, zonder aan de radja van Marh te denken, naar Saeeda bai te gaan brengen.

Als de vonk van een trage lont gleed het boek nu verder, de hal door, de trap op en via de galerij naar de openstaande deur van het vertrek waar Saeeda bai de radja bezighield. Toen Bibbo hem zag bleef ze abrupt staan en wilde zich over de galerij uit de voeten maken. Maar Saeeda bai had haar gezien. Ze brak de ghazel af die ze aan het zingen was.

‘Wat is er, Bibbo? Kom maar binnen.’

‘Niets, Saeeda begum. Ik kom straks wel terug.’

‘Wat is er met dat meisje? Eerst komt ze storen, dan is het “niets, Saeeda begum, ik kom straks wel terug”! Wat heb je daar?’

‘Niets, begum sahiba.’

‘Laat maar eens zien, dat niets,’ zei Saeeda bai.

Met een angstige buiging kwam Bibbo binnen en overhandigde haar het boek. Op het bruine omslag stond met gouden letters in het Urdu: *Verzamelde Gedichten van Ghalib. Geïllustreerd door Chughtai*.

Dit was duidelijk geen gewone verzamelbundel van Ghalib. Saeeda bai kon het niet laten het boek in te kijken. Ze sloeg de bladzijden om. Het boek bevatte een paar inleidende woorden en een essay van de kunstenaar Chughtai, de volledige gedichten in het Urdu van de grote Ghalib, een serie afdrukken van bijzonder fraaie schilderijen in Perzische stijl die elk een of twee dichtregels illustreerden, en een tekst in het Engels. Die Engelse tekst zou wel een voorwoord zijn voor als je vanaf de andere kant las, bedacht Saeeda bai, die het nog steeds grappig vond dat boeken in het Engels aan de verkeerde kant begonnen.

Ze was zo opgetogen over het geschenk dat ze het op het harmonium legde en de illustraties begon door te kijken. ‘Wie heeft het gestuurd?’ vroeg ze, toen ze zag dat er geen opdracht in stond. In haar blijdschap was ze de hele radja vergeten, die zat te smeulen van woede en jaloezie.

Bibbo zocht even om zich heen naar inspiratie en zei: ‘De bewaker heeft het afgegeven.’

Ze had de gevaarlijke razernij van de radja bespeurd en wilde niet dat haar mevrouw onwillekeurig blij zou geven van haar vreugde als de naam van haar bewonderaar openlijk genoemd werd. Bovendien zou de radja de schenker van het boek niet liefdevol gezind zijn, en al was Bibbo dan ondeugend, ze wenste Maan geen kwaad toe. Allesbehalve zelfs.

Intussen bekeek Saeeda bai met gebogen hoofd de afbeelding van een oude vrouw, een jonge vrouw en een jongen die bij zonsondergang voor een raam tot een nieuwe maan zaten te bidden. ‘Ja, ja,’ zei ze, ‘maar wie heeft het gestuurd?’ Ze keek geïrriteerd op.

Bibbo, die nu geen kant meer op kon, probeerde zo elliptisch mogelijk Maans naam te geven. In de hoop dat de radja het niet zou zien, wees ze naar een vlek op de met witte lakens bedekte vloer, waar hij whisky had gemorst, en zei: ‘Dat weet ik niet. Er is geen naam achtergelaten. Mag ik nu gaan?’

‘Ja, ja... wat een zottin...’ zei haar mevrouw, geërgerd door Bibbo’s raadselachtige gedrag.

Maar de radja van Marh had genoeg van deze brutale onderbreking. Vervaarlijk snuivend schoof hij naar voren om Saeeda bai het boek uit handen te grissen. Als ze het niet net op het nippertje buiten zijn bereik had gehouden, had hij het haar ontrukkt.

Nu zei hij hijgend: ‘Wie is dat? Hoeveel is zijn leven waard? Hoe heet hij? Hoort deze vertoning soms bij mijn vertier?’

‘Nee... nee...’ zei Saeeda bai, ‘vergeeft u het dat domme kind alstublieft. Het is niet te doen om die simpele kinderen etiquette en onderscheidingsvermogen bij te brengen.’ En daarop, met de bedoeling hem te vermurwen: ‘Maar kijkt u toch eens naar dit plaatje... zo mooi als dat is... hun handen geheven in gebed... die ondergaande zon, die witte koepel en minaret van de moskee...’

Dat woord had ze niet moeten zeggen. Met een schorre grom van razernij rukte de radja van Mahr de pagina die ze hem liet zien uit het boek. Verstijfd gaapte Saeeda bai hem aan.

‘Spelen jullie!’ brulde hij tegen Motu en Ishaq. En tegen Saeeda bai zei hij, met dreigend vooruitgestoken gezicht: ‘Zingen jij! Maak die ghazel af... Of nee! Begin maar opnieuw. Vergeet niet wie jou voor de avond heeft gereserveerd.’

Saeeda bai stopte de gescheurde bladzijde terug in het boek, deed het dicht en legde het naast het harmonium. Daarna sloot ze haar ogen en ving weer aan met het liefdeslied. Haar stem beefde en de verzen kwamen niet tot leven. Sterker nog, ze had haar gedachten er niet eens bij. Achter haar tranen was ze zierend. Als ze er de vrijheid toe had gehad, was ze de radja aangevlogen – had ze hem haar glas whisky in zijn uitpuilende rode ogen gesmeten, zijn gezicht opengekrabd, hem het huis uit gegooid. Maar ze wist dat ze, ondanks al haar wereldwijsheid, volslagen machteloos was. Om daar niet aan te hoeven denken, liet ze haar gedachten afdwalen naar Bibbo’s gebaren.

Whisky? Drank? Vloer? Laken? vroeg ze zich af.

En opeens begreep ze wat Bibbo tegen haar had proberen te zeggen. Het was het woord voor vlek: ‘dagh’.

Met een lied in haar hart en niet meer alleen op haar lippen opende Saeeda bai haar ogen en keek glimlachend naar de whiskyvlek. Net de pis van een zwarte hond! dacht ze. Ik moet dat bijdehante kind een cadeautje geven.

Ze dacht aan Maan, ten minste één man – de enige man zelfs – die ze niet alleen graag mocht maar van wie ze bovendien het gevoel had dat ze hem bijna volledig in de hand kon houden. Misschien was ze niet aardig genoeg voor hem geweest... misschien was ze te luchthartig omgesprongen met zijn vurige verliefdheid.

De ghazel die ze zong bloeide open. Ishaq Khan was verbluft en begreep er niets van. Zelfs Motu Chand was bevreemd.

En haar lied was bepaald betoverend genoeg om het wilde beest te sussen. Zoetjesaan zakte het hoofd van de radja van Marh op zijn borst en even later begon hij te snurken.

2.20

Toen Maan de volgende avond bij de bewaker naar Saeeda bai's gezondheid informeerde, zei deze dat hij opdracht had gekregen hem boven te laten komen. Dat was fantastisch, temeer omdat hij geen bericht had achtergelaten noch een briefje had gestuurd met de boodschap dat hij zou komen.

Halverwege de trap achter in de hal bleef hij even staan om zijn spiegelbeeld te bewonderen en bracht zichzelf, zijn gebogen hand aan zijn voorhoofd, binnensmonds een tevreden groet: 'Adaab arz, Dagh sahib.' Hij was als altijd chique gekleed in een smetteloze, gesteven kurta-pyjama en droeg dezelfde witte muts die Saeeda bai een opmerking had ontlokt.

Eenmaal boven in de galerij rondom de hal bleef hij staan. Er was geen flard muziek of gepraat te horen. Saeeda bai zou wel alleen zijn. Een gevoel van aangename verwachting doorstroomde hem, zijn hart begon luid te kloppen.

Ze moest zijn voetstappen hebben gehoord; ze legde de dunne roman neer die ze had zitten lezen – tenminste, naar de omslagillustratie te oordelen was het een roman – en was opgestaan om hem te begroeten.

Terwijl hij binnenkwam zei ze: 'Dagh sahib, Dagh sahib, dat had u niet moeten doen.'

Maan keek haar aan; ze zag er een beetje moe uit. Ze droeg dezelfde roodzijden sari die ze op Prem Nivas had gedragen. Hij glimlachte en zei: 'Elk voorwerp streeft ernaar de plaats te vinden waar het thuishoort. Een boek wil bij zijn waarachtigste bewonderaar zijn. Zoals deze hulpeloze nachtvlinder bij de kaars wil zijn die hem verblindt.'

'Maar boeken worden met zorg gekozen en met liefde behandeld, Maan sahib,' zei Saeeda bai. Voor het eerst – was het voor het eerst? – sprak ze hem bij zijn eigen naam aan, teder en volledig voorbijgaand aan zijn conventioneel

hoffelijke opmerking. ‘Dit boek moet al jaren in uw bibliotheek hebben gestaan. U had er niet van mogen scheiden.’

Het stond inderdaad bij Maan in de kast, zij het in Benares. Hij had zich dat om de een of andere reden herinnerd, meteen aan Saeeda bai moeten denken en er na enig speurwerk een gaaf tweedehands exemplaar van gevonden bij een boekverkoper in Chowk. Maar in de blijdschap zich zo met zo’n genegenheid aangesproken te horen worden, wist hij nu niet meer te zeggen dan: ‘Aan mij is het Urdu, zelfs van de gedichten die ik uit het hoofd ken, niet besteed. Ik kan het schrift niet lezen. Vond u het mooi?’

‘Ja,’ zei Saeeda bai heel zacht. ‘Iedereen geeft me sieraden en ander glitterspul, maar geen van die geschenken heeft mijn ogen of mijn hart ooit zo getroffen als het uwe. Maar waarom blijven we zo staan? Gaat u toch zitten.’

Maan ging zitten. In het vertrek hing hetzelfde flauwe parfum dat hij hier eerder had geroken. Vandaag was de geur van rozenolie echter licht doortrokken van die van muskusolie, een combinatie die de robuuste Maan bijna week van verlangen maakte.

‘Wilt u een glas whisky, Dagh sahib?’ vroeg Saeeda bai. ‘Tot mijn spijt is dit de enige soort die we in huis hebben,’ ging ze verder, met een gebaar naar de halfllege fles Black Dog.

‘Maar dat is uitstekende whisky, Saeeda begum,’ zei Maan.

‘Hij staat hier al even,’ zei ze terwijl ze hem een glas aanreikte.

Maan leunde tegen een rolvormige lange peluw en dronk zwijgend van zijn scotch. Na een poosje zei hij: ‘Ik heb me vaak afgevraagd welke verzen Chughtais schilderijen hebben geïnspireerd, maar ik ben er nooit toe gekomen eens aan een Urdu-sprekende te vragen ze voor te lezen. Er is bijvoorbeeld één plaat die me altijd heeft geïntrigeerd. Ik kan hem zelfs beschrijven zonder het boek op te slaan. Het is een watergezicht in oranje en bruin, met een boom, een verdorde boom, die uit het water oprijst. En ergens midden in het water drijft een lotus met een rokerig olielampje erop. Weet u welke ik bedoel? Hij zit geloof ik ergens aan het begin. Op het zijdepapier dat de bladzijde beschermt staat alleen het woord “Leven!” Meer staat er niet in het Engels, en dat is erg raadselachtig, want in het Urdu staat er een heel couplet onder. Misschien kunt u mij dat voorlezen?’

Saeeda bai pakte het boek. Ze ging links van Maan zitten, en terwijl hij zijn magnifieke geschenk doorbladerde hoopte ze vurig dat hij niet op de losgescheurde pagina zou stuiten die zij er met zorg weer in had geplakt. De Engelse opschriften waren merkwaardig beknopt. Nadat hij ‘Bij de geliefde’, ‘De boordevolle beker’ en ‘De vergeefse wake’ had omgeslagen, kwam Maan bij ‘Leven!’

‘Dat is het,’ zei hij, en ze bekeken het geheimzinnige schilderij. ‘Ghalib heeft veel verzen geschreven waarin een lamp voorkomt. Ik vraag me af welke dit is.’

Saeeda bai sloeg het zijdepapier terug dat de illustratie beschermdde en terwijl ze dat deed raakten hun handen elkaar heel even aan. Met licht ingehouden adem bekeek Saeeda bai het couplet in het Urdu en las het toen voor:

Het paard der tijd galoppeert gezwind: laat ons zien waar het staan blijft.
In de stijgbeugels staat geen voet, geen hand raakt de leidsels.

Maan schaterde het uit. ‘Nou,’ zei hij, ‘dat zal me leren hoe gevaarlijk het is om conclusies te trekken uit vage vermoedens.’

Ze namen nog een paar andere coupletten door, en daarna zei Saeeda bai: ‘Toen ik vanochtend door de gedichten bladerde vroeg ik me af waar die paar pagina’s Engels achterin over gingen.’

Voorin, vanuit mijn standpunt gezien, dacht Maan, nog steeds glimlachend. Hardop zei hij: ‘Dat zal wel een vertaling van het Urdu aan het andere eind zijn – zullen we dat maar niet eens nagaan?’

‘Goed,’ zei Saeeda bai. ‘Maar dan moet u met mij van plaats ruilen en links van mij komen zitten. Dan kunt u een bladzijde in het Engels voorlezen en lees ik de vertaling in het Urdu voor. Net privé-les,’ liet ze erop volgen, terwijl zich een flauw glimlachje om haar lippen aftekende.

Dat Saeeda bai de afgelopen minuten zo dichtbij had gezeten bezorgde Maan nu, hoe heerlijk hij het ook had gevonden, een klein probleem. Alvorens op te staan om met haar van plaats te ruilen moest hij iets aan zijn kleding verschikken om te voorkomen dat ze zijn opwinding bespeurde. Maar toen hij weer ging zitten leek Saeeda bai hem geamuseerder dan hij haar ooit had gezien. Ze is echt een sitam-zareef, dacht hij bij zichzelf – een lachende tiran.

‘Zo, ustad sahib, laten we onze les maar beginnen,’ zei ze, met een opgetrokken wenkbrauw.

‘Goed,’ zei Maan, zonder haar aan te kijken maar zich sterk van haar nabijheid bewust. ‘Het eerste stukje is een inleiding op Chughtais illustraties, van een zekere James Cousins.’

‘O,’ zei Saeeda bai, ‘in het eerste stukje aan de Urdu kant legt de kunstenaar zelf uit wat hij met de uitgave van dit boek hoopte te bereiken.’

‘En,’ ging Maan verder, ‘mijn tweede stukje is een voorwoord bij het hele boek, van de dichter Iqbal.’

‘En het mijne,’ zei Saeeda bai, ‘een lang essay, ook van Chughtai zelf, over allerlei onderwerpen, waaronder zijn artistieke opvattingen.’

‘Allemachtig,’ zei Maan, plotseling meegesleept door wat hij las. ‘Ik was vergeten wat een pompeus voorwoord Iqbal had geschreven. Goedbeschouwd heeft hij het alleen over zijn eigen boeken, niet over het boek dat hij inleidt. “In dit boek van mij heb ik dit gezegd, in dat boek van mij heb ik dat gezegd”... en verder maar een enkel neerbuigend zinnetje over Chughtai, en hoe jong hij nog is...’

Hij zweeg verontwaardigd.

‘U begint wél verhit te raken, Dagh sahib,’ zei Saeeda bai.

Ze keken elkaar aan, Maan een tikje beduusd van haar vrijmoedigheid. Hij had de indruk dat ze haar best deed om niet openlijk in lachen uit te barsten. ‘Misschien moet ik u maar wat afkoeling bezorgen met een melancholieke ghazel,’ ging Saeeda bai verder.

‘Ja, probeert u dat eens,’ zei Maan, die zich herinnerde wat ze een keer over ghazelen had gezegd. ‘Eens zien wat dat voor effect op me heeft.’

‘Ik zal mijn muzikanten even boven roepen,’ zei Saeeda bai.

‘Nee,’ zei Maan en hij legde zijn hand op de hare. ‘Alleen u en het harmonium, dat is genoeg.’

‘Maar de tablaspeeler toch wel?’

‘Ik sla wel de maat met mijn hart,’ zei Maan.

Met een lichte neiging van haar hoofd – een gebaar waarvan Maans hart bijna een slag oversloeg – stemde Saeeda bai toe. ‘Denkt u dat u in staat bent om op te staan en het even hier te brengen?’ vroeg ze plagerig.

‘Hmm,’ zei Maan, maar hij bleef zitten.

‘En ik zie bovendien dat uw glas leeg is,’ liet Saeeda bai erop volgen.

Ditmaal wilde Maan zich door niets meer in verlegenheid laten brengen en hij stond op. Hij bracht haar het harmonium en schonk zich nog eens in. Saeeda bai neuriede wat voor zich uit en zei toen: ‘Ja, ik weet al iets geschikts,’ en daarop begon ze de volgende raadselachtige verzen te zingen:

In de tuin gaat geen korreltje aarde verloren.

Zelfs het pad is een lamp voor de vlek van de tulp.

Bij het woord ‘dagh’ wierp Saeeda bai Maan even een geamuseerde blik toe. Het couplet daarna bevatte niets bijzonders, maar het werd gevolgd door:

De roos lacht om de ijver van de nachtegaal –

Wat liefde heet is een mankement van de geest.

Maan, die deze verzen goed kende, moest er zichtbaar ontgoocheld bij hebben gezeten, want zodra Saeeda bai hem aankeek gooide ze het hoofd in de nek en schaterde het uit van de pret. Bij de aanblik van haar zachte witte hals, haar plotselinge, hesige lach en de prikkelende gedachte dat hij niet wist of ze nu met hem of om hem lachte, verloor Maan alle zelfbeheersing. Voor hij het wist en ondanks de hindernis van het harmonium had hij zich naar haar overgebogen en haar in haar hals gekust, en voor zij het wist was ze daarop ingegaan.

‘Niet nu, Dagh sahib, niet nu,’ zei ze, licht hijgend.

‘Nu... nu...’ zei Maan.

‘Dan kunnen we beter naar de andere kamer gaan,’ zei Saeeda bai. ‘U begint er wel een gewoonte van te maken om mijn ghazelen te onderbreken.’

‘Wanneer heb ik uw ghazelen dan eerder onderbroken?’ vroeg Maan terwijl ze hem voorging naar haar slaapkamer.

‘Dat vertel ik u nog weleens,’ zei Saeeda bai.